

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ο φιλόσοφος Αριστοτέλης, γεννήθηκε το 384 π.Χ. στην πόλη Στάγειρα της Χαλκιδικής, η οποία ήταν ελληνική και πρώτοι την είχαν αποικήσει οι Άνδριοι το 665 π.Χ.

Ο πατέρας του, Νικόμαχος, από οικογένεια γιατρών Ασκληπιαδών, που καταγόταν από τον ομηρικό Μαχάονα, ο οποίος κατά την μυθολογία ήταν γιος του Ασκληπιού, ήταν επίσης γιατρός, συγγραφέας μερικών έργων φυσικής, πλούσιος, φίλος δε και γιατρός του βασιλιά της Μακεδονίας Αμύντα του Β΄, στην αυλή του οποίου και έζησε μέχρι τον θάνατό του. Σύζυγος του Νικομάχου, από την οποία είχε τον Αριστοτέλη και δυο άλλους γιους, ήταν η Φαιστιάς, προερχόμενη από παλαιά και διαπρεπή οικογένεια των Χαλκιδέων.

Σε πολύ μικρή ηλικία ο Αριστοτέλης έχασε την μητέρα του, δεν ήταν δε ακόμη έφηβος όταν πέθανε και ο πατέρας του. Τότε ανέλαβε την κηδεμονία του Αριστοτέλη και των αδελφών του κάποιος φίλος του πατέρα τους ονομαζόμενος Πρόξενος. και μαζί του διέμεναν για κάποιο χρονικό διάστημα στην πατρίδα του Ατάρνα, αιολική πόλη της Μικράς Ασίας, απέναντι από την Λέσβο. Με αγάπη και ευγνωμοσύνη αναφέρει επανειλημμένως σε μερικά από τα έργα του ο Αριστοτέλης τους κηδεμόνες του εκείνους τον Πρόξενο και την γυναίκα του. Και στην διαθήκη του, η οποία σώθηκε από τον Διογένη τον Λαέρτιο, ορίζει να στηθούν ανδριάντες σε εκείνους προς ένδειξη της ευγνωμοσύνης του.

Σε ηλικία 17 ετών, το 368 π.Χ. ο Αριστοτέλης έχοντας όπως φαίνεται ήδη την διαχείριση της εκ πατρικής και μητρικής κληρονομιάς σημαντικής περιουσίας του, εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, το σπουδαιότερο τότε και περιφημότερο πνευματικό, καλλιτεχνικό και αστικό κέντρο του πολιτισμένου κόσμου. Και είναι πιθανό ότι είχε έκτοτε όχι μόνο αξιόλογη προκαταρκτική μόρφωση, ώστε να μπορεί να φοιτήσει κοντά στους ρήτορες ή τους φιλοσόφους, αλλά και, σαν γόνος Ασκληπιαδών, μερικές ιατρικές γνώσεις, ιδίως στην ανατομία. Και πρώτα, όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από πληροφορίες των βιογράφων του, υπήρξε ακροατής του Ευδόξου, ου φιλοσόφου και ιδίως μαθηματικού από την Κνίδα, ο οποίος είχε διατελέσει μαθητής του Πλάτωνα, αλλά κατόπιν ασπάσθηκε και δίδασκε τις ηδονιστικές δοξασίες του Αριστίππου, των οποίων κέντρο ήταν η φρόνηση και το μέτρο, δηλαδή δυο ηθικολογικές αντιλήψεις που επικρατούν σε όλο το έργο του Αριστοτέλη. Πρέπει να σημειωθεί ότι εκείνη την εποχή ο Πλάτωνας, του οποίου κυρίως αναφέρεται να είναι μαθητής ο Αριστοτέλης, έλειπε από την Αθήνα, είχε αναχωρήσει το 367 ή 366 για τις Συρακούσες και επέστρεψε μετά μία εξαετία.

Σε εκείνη την περίοδο της νεανικής ηλικίας του Αριστοτέλη αναφέρονται και πολλά από αυτά για τα οποία του κατηγόρησαν διάφοροι, μεταξύ των

οποίων και ο φιλόσοφος Επίκουρος της επόμενης γενεάς. Λέει ο Επίκουρος ότι ο Αριστοτέλης 'νέος ών κατέφαγε την πατρική περιουσία, έπειτα δε συνεώσθη επί τω στρατεύεσθαι, κακώς δε πράττων εν τούτοις επί τω φαρμακοπωλείν, ήλθεν, έπειτα αναπεπταμένης πάσι της του Πλάτωνος Ακαδημείας εισώρμησεν εις αυτήν». Αλλά ότι αυτά και άλλα παραπλήσια δεν αληθεύουν, γίνεται φανερό από το ότι αυτός, αφού εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, έδειξε να είναι πολύ επιμελής και ασχολήθηκε με την μάθηση γενόμενος μαθητής του Πλάτωνα και διακρίθηκε γρήγορα πάνω από όλους, αυτό δε και αυτοί οι κατήγοροί του δεν τόλμησαν να το αρνηθούν. Απεναντίας αναφέρεται σχετικά με την φιλοπονία του, ότι συχνά μελετώντας την νύχτα στο κρεβάτι του κρατούσε στα αριστερά μια χάλκινη σφαίρα, ώστε όταν αποκοιμιόταν να πέφτει και να ξυπνά από τον κρότο. Και αυτό που πιθανώς δίνει αφορμή για κακολογίες ήταν ότι ο Αριστοτέλης ο οποίος ήταν βραχύσωμος, ισχνός, με μικρά μάτια και φαλακρός, αρεσκόταν στον καλλωπισμό και στην επίδειξη. Ίσως δε και λόγω της ευπορίας του να διήγε δαπανηρότερη και κοσμιώτερη ζωή.

Όντας μαθητής του Πλάτωνα μέχρι τον θάνατο αυτού (347 π.Χ.), διδάσκοντας δε ίσως τα τελευταία έτη της μαθητείας του την ρητορική στην Ακαδημεία, αποχώρησε από αυτήν έπειτα, όταν την διεύθυνσή της ανέλαβε ο Σπεύσιππος. Και τότε, ίσως γιατί ήδη δεν τον έβλεπαν οι Αθηναίοι με καλό μάτι σαν 'μακεδονίζοντα', έφυγε μαζί με τον Ξενοκράτη, επίσης φιλόσοφο και μαθητή του Πλάτωνα, στην Ατάρνα, όπου φιλοξενήθη από τον τύραννο των Αταρνών και της Άσσου Ερμεία. Ήταν δε ο Ερμείας απελεύθερος, ο οποίος αφού παρακολούθησε μαθήματα ρητορικής από τον Αριστοτέλη στην Αθήνα, με την αρετή και την αξία του έφθασε στο αξίωμα του τυράννου (ηγεμόνος) στην πατρίδα του και αναδείχθηκε προστάτης της αυτονομίας των ελληνικών πόλεων στην Μικρά Ασία, την οποία με κάθε τρόπο προσπαδούσαν να καταλύσουν οι Πέρσες.

Ο Αριστοτέλης έμεινε κοντά στον Ερμεία τρία χρόνια και κατόπιν έφυγε στην Λέσβο, όταν με προδοσία συνελήφθη ο Ερμείας από τους Πέρσες και εφονεύθη. Φαίνεται δε ότι ο θάνατός του πολύ ελύπησε τον φιλόσοφο, γιατί συνδεόταν μαζί του με φιλία και ευγνωμοσύνη, και συνέδεσε, όπως λέγεται, προς τιμήν του εκείνον τον έξοχο παιάνα στην αρετή:

Αρετά πολύμοχθε γένει βροτείω
θήραμα κάλλιστον βίω...

Την ανηψιά και δετή θυγατέρα του Ερμεία, Πυδιάδα, μετά τον φόνο του φίλου του την παντρεύτηκε ο Αριστοτέλης, και μαζί της απέκτησε μια κόρη την οποία ονόμασε επίσης Πυδιάδα. Αργότερα δε έστησε σε μνήμη του Ερμεία ανδριάντα στους Δελφούς, στην βάση του οποίου χάραξε το επίγραμμα:

Τόνδε ποτ' ουχ οσίως παραβάς μακάρων θεών θέμιν αγνήν
έκτεινε Περσών τοξοφόρων βασιλεύς,

ου φανερώς λόγῃ φονίους εν αγώσι κρατήσας,
αλλ' ανδρός πίστει χρησάμενος.

Στην Μυτιλήνη ο Αριστοτέλης έμεινε για δυο χρόνια συγγράφοντας, ίσως και διδάσκοντας. Και πιθανώς μερικά από τα έργα του να είναι της εποχής εκείνης. Από εκεί αναχώρησε προσκληθείς από τον βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο, σαν δάσκαλος του γιου του Αλέξανδρου, τότε δεκατριών ετών. Η επιστολή με την οποία προσκλήθηκε, αλλά ίσως όχι γνήσια, διασώζεται από τον Γέλλιο (IX, 3) και έχει ως εξής:

«Φίλιππος Αριστοτέλει χαίρειν. Ίσθι μοι γεγονόταν υιόν, πολλήν ουν τοις θεοίς χάριν έχω ουχ ούτως επί τη γενέσει του παιδός ως επί τω κατά την σην ηλικίαν αυτόν γεγονέναι. Ελπίζω γαρ αυτόν υπό σου τραφέντα και παιδευθέντα άξιον έσεσθαι και ημών και της των πραγμάτων διαδοχής».

Συνδυάζοντας τις παρεχόμενες από τους βιογράφους πληροφορίες μπορούμε να συμπεράνουμε ότι διδάσκαλος μεν και παιδαγωγός του Αλεξάνδρου διετέλεσε για τρία χρόνια, κοντά του σαν δικός του άνθρωπος και σύμβουλός του έμεινε πέντε ακόμα χρόνια, μέχρις ότου δηλαδή ο Αλέξανδρος εκστράτευσε (335 π.Χ.) κατά της Ασίας. Κατά την διαμονή του στην μακεδονική αυλή συνέγραψε μερικά από τα έργα του, πιθανώς ιδικά για τον μαθητή του μεταξύ δε αυτών είναι και το χαμένο έργο 'περί βασιλείας' και το αμφισβητούμενο 'ρητορική εις Αλέξανδρον'. Τότε δε και επιμελήθηκε την αντιγραφή της Ιλιάδας επίσης χάριν του Αλέξανδρου. Το αντίγραφο εκείνο πήρε μαζί του στην εκστρατεία ο Αλέξανδρος, βρίσκοντας δε μεταξύ των λαφύρων πολύτιμο νάρθηκα (πολυτελές κιβώτιο) το φύλασσε από τότε σε αυτό, και έτσι η έκδοση εκείνη από τον Αριστοτέλη του Ομήρου, κατά την αρχαιότητα, ονομάσθηκε 'εκ του νάρθηκος' (Πλουτάρχου Αλέξ. 8).

Μετά την αναχώρηση από την Μακεδονία του Αλέξανδρου, ο Αριστοτέλης επέστρεψε στην Αθήνα. Εν τω μεταξύ δε συζώντας με κάποια Σταγίριτισα ονομαζόμενη Ερπυλλίδα, την οποία κατόπιν κάποιοι αναφέρουν σαν σύζυγό του, απέκτησε έναν γιο τον Νικόμαχο, για τον οποίο έγραψε και προς τον οποίο απηύδυνε το έργο του «Ηθικά Νικομάχεια».

Τότε εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και ίδρυσε σχολή ρητορικής, δηλαδή ανώτερης μορφώσεως, αντίπαλο της περιφημής τότε σχολής του Ισοκράτους, αλλά και της Ακαδημίας, δηλαδή της πλατωνικής σχολής, την οποία διηύδυνε, όπως λέγεται, ο Σπεύσιππος. Δημιούργησε τη σχολή του στο Λύκειο, ευρύχωρη δενδρόφυτη δημόσια έκταση αφιερωμένη στον Λύκειο Απόλλωνα, που εκτεινόταν κάτω από τον Λυκαβηττό, δηλαδή σε μέρος της πόλης διαμετρικά αντίθετο στην Ακαδημία. Και ένεκα της πολυμάθειας και της ικανότητάς του στην διδασκαλία η νέα σχολή γρήγορα ευδοκίμησε και ξεχώρισε. Ονομάσθηκε δε 'περιπατητική' από την συνήθεια που είχε ο Αριστοτέλης να διδάσκει περπατώντας.

Τα μαθήματα στην σχολή γίνονταν σε δυο παραδόσεις, το πρωί και το απόγευμα, και από αυτό ονομάστηκαν 'εωθινός και δειλινός περίπατος'.

Κατά μεν τον εωθινόν δίδασκε τους αρχαιότερους και σημαντικότερους μαθητές τις βαδύτερες επιστημονικές γνώσεις και την δική του συστηματική φιλοσοφία, αναπτύσσοντας και ελέγχοντας, όπως μπορούμε να καταλάβουμε από τα συγγράμματά του, και τις θεωρίες και δοξασίες άλλων διασήμων προγενεστέρων και συγχρόνων του φιλοσόφων. Κατά δε τον δειλινόν δίδασκε τους αρχαιότερους μαθητές και άλλους ακροατές στοιχειώδη μαθήματα ρητορικής, φιλοσοφίας, γραμματολογίας και άλλα μάλλον κάπως σαν διάλεξη. Έτσι τα μεν πρωινά μαθήματα ονομάσθησαν 'ακροαματικοί λόγοι', τα δε απογευματινά 'εγκύκλιοι' ή 'εν κοινώ' ή 'εξωτερικοί λόγοι'.

Μολονότι αργότερα λέχθηκε ότι ήταν οι ακροαματικοί λόγοι κάποια ιδιαίτερη και απόκρυφη διδασκαλία, ώστε να υπάρξει φήμη ότι υπήρξε και μυστική αριστοτελική φιλοσοφία, όμως από την μελέτη των αριστοτελικών έργων και από τον ενιαίο σαφή και καθορισμένο τρόπο θεωρίας σε αυτά, συνάγεται το ασφαλές συμπέρασμα ότι μία και μόνη υπήρξε η αριστοτελική φιλοσοφία και μία επίσης η επιστημονική σκέψη, όπως μας παρουσιάζονται σήμερα.

Η μεγάλη και μοναδική ευρυμάθεια του Αριστοτέλη, ο οποίος, αν και εξακολούθησε μέχρι τέλους της ζωής του τις μελέτες, τις έρευνες, τα πειράματα, τις κάθε είδους φυσικές συλλογές του και ταξινομήσεις, είχε όμως ήδη αποθησαυρίσει, όταν ίδρυσε την σχολή του, το μεγαλύτερο μέρος των θεωρητικών και πρακτικών του γνώσεων, και εκτός αυτών, η σαφής και ευάρεστη, αν και από τους εχθρούς του αναφέρεται σαν τραυλός, ρητορική δεινότητά του, έφερε και άλλους πολλούς Αθηναίους όπως και από άλλα μέρη ακροατές στο Λύκειο. Γιατί εκτός της μεγάλης, όπως λέγεται, σοφίας του, όση είχε αποκτήσει από την πρώτη επίσκεψή του στην Αθήνα, φαίνεται ότι και κατά τους χρόνους της διαμονής του στην Μικρά Ασία και στην Μυτιλήνη, μακριά από τον σοφιστικό συρμό και βρισκόμενος σε ησυχία και γαλήνη, μεγάλωσε τις γνώσεις του με ακριβή μάθηση αυτών που και παλιότερα και κατά την εποχή του δίδασκαν οι φιλόσοφοι της Ιωνικής Σχολής, οι κυρίως περί τα φυσικά ασχολούμενοι και πάνω στη βάση αυτών και από αυτά κάθε ένας ανέπτυξε την δική του φιλοσοφία.

Κατόπιν, κατά το διάστημα που εκπαίδευε τον Αλέξανδρο στην μακεδονική αυλή, είχε άνεση να συστηματοποιήσει μεν τις άπειρες γνώσεις του κατά τρόπο διδακτικό, καθώς και τα ηθικά και πολιτικά πορίσματα που συνεπάγονταν, να αυξήσει δε σε μεγάλο βαθμό και με δικά του πειράματα και παρατηρήσεις τις γνώσεις του καιρού του για την φυσική και την φυσιολογία. Γιατί του παρέχονταν άφθονα μέσα από τους βασιλείς της Μακεδονίας, και τότε και κατόπιν, όταν κατά την εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην Ασία μισθοδοτούνταν χιλιάδες ανδρών από τον βασιλιά για να συλλέγουν και να αποστέλλουν στον Αριστοτέλη όλα τα ζώα, τα φυτά και τα περιέργα εν

γένει πράγματα της ασιατικής χώρας, όπως αναφέρει ο Πλίνιος. Αν δε πιστέψουμε τον Αθήναιο, για τον καταρτισμό των επιστημονικών συλλογών και της βιβλιοθήκης του Αριστοτέλη χορήγησε ο Αλέξανδρος επτακόσια τάλαντα δηλαδή τέσσερα και πλέον εκατομμύρια χρυσών φράγκων. Έτσι δημιούργησε την 'περί ζώων ιστορίαν' και τα άλλα έργα πάνω σε φυσικές επιστήμες, θαυμαστά μέχρι σήμερα για την μέθοδο και όχι σπάνια εκπληκτικά για την ακρίβεια, τα οποία συνέγραψε κατά την δεύτερη διαμονή του στην Αθήνα και μετά την σύσταση της δικής του Περιπατητικής Σχολής.

Ήταν δε ο Αριστοτέλης την εποχή κατά την οποία ίδρυσε την σχολή του ηλικίας πενήντα και πλέον ετών. Ωστε εύλογα να μπορεί κανείς να υποδέσει, ότι τις μεν θεωρητικές γνώσεις του είχε μέχρι τότε συμπληρώσει, την δε ταξινόμηση της από αυτόν συναχθείσης ποικίλης θεωρητικής και πρακτικής ύλης και την συνέχιση των πειραμάτων του και των παρατηρήσεων και την διαρρύθμιση των περισσότερων και σημαντικότερων έργων του εξακολούθησε έκτοτε και μέχρι το τέλος της ζωής του. Βοήθησε δε πολύ στην ταξινόμηση και στην κατασκευή η καθημερινή και συστηματική διδασκαλία και όχι λίγο συνετέλεσε η υπό την επίβλεψη και τις οδηγίες του και κατά αρχικό δικό του σχέδιο συνεργασία των μαθητών του.

Γι' αυτό δε και στα σωζόμενα συγγράμματα του Αριστοτέλη, από τα οποία ίσως μερικά γράφτηκαν από τους μαθητές του όπως αυτός υπαγόρευε και οδηγούσε, καταφαίνεται μεγάλη φροντίδα και ικανότητα σε συστηματικοποίηση και σαφήνεια, λίγη δε επιμέλεια ύφους και πλαστικής απεικόνισης. Ωστε και κατά την ύλη και κατά την μορφή να θυμίζουν τύπο Εγκυκλοπαιδείας η οποία περιλαμβάνει το σύνολο σχεδόν των τότε γνώσεων, αλλά υπό μορφή και κατά σύστημα και σύμφωνα προς την φιλοσοφία ενός μόνου συγγραφέως. Τόσο δε είναι το πλήθος των γνώσεων όσες τα αριστοτελικά συγγράμματα περιέλαβαν και τόσες πρόδηλα είναι οι νέες παρατηρήσεις και οι νέες θεωρίες, όσες σε κάθε ένα θέμα ο φυσιοδίφης και φιλόσοφος συγγραφέας δικές του προσέθεσε και τόση είναι η δύναμη της διευκρινίσεως και της συστηματοποίησεως ώστε δίκαια λέχθηκε από Γερμανού σοφού ότι άλλος Αριστοτέλης ούτε γεννήθηκε, ούτε θα γεννηθεί, αλλά ούτε είναι ανάγκη να γεννηθεί.

Από τα συγγράμματα του Αριστοτέλη λίγα, μόνο το ένα τρίτο, διασώθηκαν. Και αυτό το συμπεραίνουμε από πολλούς αρχαίους συγγραφείς που αναφέρονται στα αριστοτελικά έργα άγνωστα σε μας, μάλιστα δε από τον κατάλογο του Διογένη Λαέρτιου και από τους καταλόγους του Μεναγίου και του Άραβα Εξ Καζίε. Πιθανότερο όμως είναι ότι η απώλεια αριστοτελικών έργων δεν είναι τόσο μεγάλη και ότι έχουμε ακόμη και τώρα το κυριότερο και σημαντικότερο μέρος των έργων του. Και χάθηκαν μεν βεβαίως μερικά, αλλά ποια ήταν ακριβώς τα συγγράμματα αυτά και ποιοι οι τίτλοι τους δεν μπορούμε να γνωρίζουμε ακριβώς, γιατί στην παράδοση αυτών από τους αρχαίους και στις μεταγενέστερες απαρτιθμήσεις επικρατεί ασάφεια και αοριστία. Αλλά όμως

η σημαντικότερη των απωλειών μπορεί να θεωρηθεί η απώλεια της «Συναγωγής Πολιτειών», ενός πολύ ογκώδους έργου.

Τα έργα του Αριστοτέλη από τους αρχαίους ήδη χρόνους κατατάχθηκαν συστηματικά και κατά διαφόρους τρόπους. Έτσι χωρίσθηκαν σε 'υπομνητικά', δηλαδή αποτελούμενα από σημειώσεις, και 'συνταγματικά' δηλαδή αποτελούμενα από πλήρεις πραγματείες, από άλλης δε απόψεως σε 'εσωτερικά' δηλαδή που περιέχουν τις υψηλές διδασκαλίες του Αριστοτέλη, και 'εξωτερικά ή εν κοινώ', δηλαδή προπαιδευτικά.

Και ο ίδιος ο Αριστοτέλης επιτυχώς διαχώρισε τα φιλοσοφικά μόνο έργα του, τα ονομασθέντα από αυτόν 'λόγοι', σε 'οργανικούς λόγους' ή λογικούς, σε 'θεωρητικούς' και σε 'πρακτικούς'.

Από τις νεώτερες κατατάξεις επικράτησε αυτή της πρώτης Αλδείου εκδόσεως, η οποία χωρίζει τα σωζόμενα έργα σε:

1) **Λογική**, η οποία περιλαμβάνει τα έργα: Κατηγορίαι, Περί ερμηνείας, Αναλυτικά πρότερα, Αναλυτικά ύστερα, Τυπικά και Περί σοφιστικών ελέγχων. Η σειρά αυτή ονομάσθηκε από τους νεώτερους «**ORGANON**».

2) **Φυσικά**, κατά την αρχαία έννοια του όρου, που περιλαμβάνουν τις πραγματείες: Φυσικής ακροάσεως βιβλία οκτώ, Περί ουρανού, Περί γενέσεως και φθοράς, Μετεωρολογικά, Περί ψυχής, Περί αισθήσεως και αισθητών, Περί μνήμης και αναμνήσεων, Περί μακροβιότητας και βραχυβιότητας, Περί νεότητας και γήρατος, Περί ύπνου και εγρηγόρσεως, Περί μαντικής εν τοις ύπνοις, Περί ζωής και θανάτου, Περί αναπνοής, Περί ζώων ιστορίας, Περί ζώων γενέσεως, Περί ζώων κινήσεως, Περί ζώων μορίων, Περί ζώων πορείας, Περί ζώων χρωμάτων, Περί ακουστών, Φυσιογνωμικά, Περί φυτών (το οποίο διασώθηκε στην λατινική και αραβική μετάφραση), Περί θυμασίων ακουσμάτων, Μηχανικά προβλήματα και Περί Ατόμων γραμμών.

3) **Τα μετά τα φυσικά**, περιλαμβάνοντας δεκατέσσερα βιβλία και τις διατριβές Περί Μελίσσου, Περί Ξενοφάνους και Περί Γοργίου.

4) **Τα πρακτικά**, τα οποία περιλαμβάνουν τα Ηθικά Νικομάχεια, τα Μεγάλα Ηθικά και τα Ηθικά Ευδήμεια, τα Πολιτικά, την Αθηναίων Πολιτεία, την Ρητορική, την Ρητορική εις Αλέξανδρον (αμφισβητούμενη) και την Ποιητική, και

5) **Τα αποσπάσματα** (δηλαδή τα σωζόμενα παρενθετικά σε έργα αρχαίων συγγραφέων) – Τις επιστολές (αμφισβητούμενες κατά το πλείστον) και τα ποιήματα επίσης κατά το πλείστον αμφισβητούμενα.

Οι τίτλοι αυτοί απλά χωρίς επεξηγήσεις παρατιθέμενοι μπορούν να δείξουν την ευρύτητα, την ποικιλία και το τεράστιο μέγεθος του αριστοτελείου έργου, το οποίο, όπως στην αρχή είπαμε, αποτέλεσε τον επιστημονικό και

φιλοσοφικό κώδικα της πολιτισμένης ανθρωπότητας για δυο και πλέον χιλιάδες χρόνια, αποτελεί δε και τώρα ακόμη το πνευματικό έδικο σχεδόν όλης της συνήθους επιστημονικής και φιλοσοφικής δημιουργίας.

Και ανάλυση μεν του φιλοσοφικού συστήματος του Αριστοτέλη και έκθεση της επιστημονικής του εργασίας, έστω και στοιχειωδώς επιχειρούμενες να κατέληγαν αναγκαστικά σε μια ογκώδη πραγματεία. Αυτό μόνο μπορεί να λεχθεί συμπερασματικά και από μια μόνο άποψη, γενική και όχι συνολική, ότι ο Αριστοτέλης βάση της επιστήμης έθετε το πείραμα και την παρατήρηση, σαν σκοπό δε κάθε επιστήμης όριζε την γνώση των αιτίων των πραγμάτων και φαινομένων εκείνων, όσα υπόκεινται στην πείρα. Έτσι, όπως και ο ίδιος διευκρινίζει: 'Η πείρα μεν μας παρέχει το γεγονός, η επιστήμη δε ζητά το αίτιον και διότι είναι πρώτο.

Από κάθε αφετηρία ξεκινώντας, ο Αριστοτέλης κρίνεται σαν αντίθετος της πλατωνικής φιλοσοφίας, ενώ ίσως βαδύτερη μελέτη του πλατωνικού και παράλληλα του αριστοτελικού έργου να έδειχνε την αριστοτελική φιλοσοφία, αντίθετα με την γνώμη και την απόφαση του μεγάλου της ιδρυτή, ότι ασχολείται κυρίως με ένα μέρος των πλατωνικών αντιλήψεων και ακολουθεί μια από τις μεθόδους διανοητικής εξέλιξης και γνώσης του επιστητού, τις οποίες διετύπωσε η καταπληκτική αντιληπτική διάνοια του Πλάτωνα, η οποία διείδε σαν ορισμένο μεν και ωφέλιμο τον βαθμιαία πλατυνόμενο ορίζοντα των γνώσεων – την ανθρωπινή δηλαδή συνθήκη και συμφωνία -, αόριστο δε και ατέρμονα τον ορίζοντα της όλης ζωής, προς τον οποίο αναγκαστικά και από εσωτερική ορμή βλέπει ο ανθρωπίνος νους και έτσι συμπερασματικά χάραξε τους επάλληλους και ομόκεντρους κύκλους της Επιστήμης και της Υπόθεσης.

Την φιλοσοφική του σχολή διηύδυνε ο Αριστοτέλης μέχρι το 323 π.Χ., όποτε, επειδή το αντιμακεδονικό κόμμα είχε ενισχυθεί λόγω του θανάτου του Μ. Αλεξάνδρου, κινδυνεύοντας σαν φίλος της μακεδονικής δυναστείας, αναγκάσθηκε να φύγει στην Χαλκίδα της Ευβοίας, όπου και πέθανε μετά ένα έτος από χρόνιο οικογενειακό του νόσημα του στομάχου.

Οι σπερμολογίες τις οποίες συγγραφείς της παρακμής και μερικοί εκκλησιαστικοί ανέφεραν για τον Αριστοτέλη, σαν άστοργο προς τον προστάτη του τον Ερμεία και σαν αγνώμονα προς τον Πλάτωνα και ότι επιβουλεύθηκε την ζωή του μαθητή και ευεργέτη του Αλέξανδρου, όπως και ο μύθος περί αυτοκτονίας του, αποδεικνύονται από αυτά τα ίδια τα πράγματα δηλαδή από τα συγγράμματα του Αριστοτέλη και από τις αυθεντικές λεπτομέρειες της ζωής του, τελειώς αστήρικτα μυθεύματα, ανάξια εκτενέστερης μνείας.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΣΤΗΝ «ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ»

Μεταξύ των έργων του Αριστοτέλους εκείνων, όσα είτε συνετάχθησαν για την εξωτερική ή εν κοινώ διδασκαλία είτε εξ αυτής προέκυψαν, είναι και το φερόμενο υπό τον τίτλον «Συναγωγή Πολιτειών» ή απλώς «Πολιτεΐαι» (πολιτεύματα). Αυτό είχε χαθεί από πάρα πολύ παλιά, μόνο δε πριν από έναν περίπου αιώνα βρέθηκε σχεδόν ολόκληρο το σπουδαιότερο ίσως τμήμα του το πραγματευόμενο το πολίτευμα των Αθηναίων.

Στο σύγγραμμά του περί πολιτειών ο Αριστοτέλης περιέγραψε και ανέλυε κατά τον Διογένη τον Λαέρτιο και τον Ησύχιο 158 πολιτεύματα αυτονόμων πόλεων και κρατών, κατά τον αραβικό κατάλογο τον λεγόμενο του Πτολεμαίου 161, κατά τον Αμμώνιον 240, κατά τον Μενάγιο 245 και κατ' άλλους τέλους 250 ή 255 πολιτεύματα, από τα οποία τα περισσότερα ήταν ελληνικά, μερικά δε βαρβαρικά. Πιθανόν δε φαίνεται ότι τα βαρβαρικά περιλαμβάνοντο όλα σε μια μόνη πραγματεία υπό τον τίτλο Νόμιμα βαρβαρικά, πλην του πολιτεύματος των Καρχηδονίων, το οποίο αποτελούσε ιδιαίτερο βιβλίο.

Την τόση έκταση της Συναγωγής Πολιτειών μαρτυρεί και ο Κικέρων, παρέχοντας σχόλια για την ύλη της στο σύνολο της συγγραφής.

Και προκειμένου μεν περί του αριθμού των βιβλίων των αποτελούντων την συγγραφή το πιθανότερο είναι, ότι η διαφορά προέρχεται από το ότι οι μεν όσοι αναφέρουν τον μικρότερο αριθμό υπολογίζουν τα βαρβαρικά νόμιμα σαν ένα βιβλίο, οι δε όσοι αναφέρουν τον μεγαλύτερο (250-255) υπολογίζουν και συναριθμούν ένα έκαστο των κεφαλαίων τούτου σαν ένα ξεχωριστό βιβλίο.

Ο συνολικός αριθμός των πολιτειών του Αριστοτέλη όπως προκύπτει από τα αποσπάσματα, όσα σε διάφορους συγγραφείς διασώθηκαν είναι 99. Στα 51 από αυτά τα αποσπάσματα το όνομα του Αριστοτέλη και ο τίτλος των Πολιτειών αναφέρονται ειδικά ως επί το πλείστον έτσι: «Αριστοτέλης εν τηων πολιτεία». Σε άλλα 16 αναφέρεται ο Αριστοτέλης, αλλά όχι και το όνομα της πολιτείας. Και στα υπόλοιπα είναι πρόδηλα από το περιεχόμενο και του Αριστοτέλους το όνομα σαν συγγραφέας και το όνομα της πολιτείας.

Ἔτσι καταρτίσθηκε ο κατάλογος των πολιτειῶν του Αριστοτέλους:

Αθηναίων	Κυρηναίων	Αντανδρίων	Επιδαμνίων
Αιγινήτων	Λακεδαιμονίων	Αδραμυτηνῶν	Ερετριέων
Αιτωλῶν	Λευκαδίων	Επιδαυρίων	Ερυθραίων
Ακαρνάνων	Λοκρῶν	Θηβαίων	Εστιαίων
Ακαγαντίνων	Λυκίων	Ιασέων	Ζαγκλαίων
Αμβρακιωτῶν	Μασσαλιωτῶν	Κρητῶν	Ηραιέων
Αργείων	Μεγαρέων	Κροτωνιατῶν	Ηρακλεωτῶν
Αρκάδων	Μεθωναίων	Κυθηρίων	Θηραίων
Αχαιῶν	Μηλίων	Μηλίων	Ιστιαίων
Βοττιαίων	Ναξίων	Μιλησίων	Καρχηδονίων
Γελῶν	Νεαπολιτῶν	Ρηγίνων	Καταναίων
Δελφῶν	Οπουντίων	Ροδίων	Κλαζομενίων
Δηλίων	Ορχομενίων	Σολέων	Κῶν
Ηλείων	Παρίων	Συβαριτῶν	Λαρισαίων
Ηπειρωτῶν	Πελληναίων	Τηνίων	Λεοντίων
Θετταλῶν	Σαμίων	Χαλκηδονίων	Μαγνήτων
Ιθακησίων	Σαμοθρακῶν	(16)	Μαντινέων
Ιμεραίων	Σικυονίων		Μολοσσῶν
Κίων	Σινωπαίων	Αμφιπολιτῶν	Μυτιληναίων
Κερκυραίων	Συρακοσίων	Αντισσαίων	Ροδίων
Κιανῶν	Ταραντίνων	Απολλωνιστῶν	Φαρσαλίων
Κολοφωνίων	Τεγεατῶν	εν Πόντῳ	Χαλκιδέων
Κορινθίων	Τενεδίων	Αρυδηνῶν	Χίων
Κυθνίων	Τροιζηνίων	Αφυταίων	Ὠρειτῶν
Κυμαίων	Φωκαέων	Βυζαντίων	
Κυπρίων	(51)		

Για την προπαρασκευή του συγγράμματος ο Αριστοτέλης θα χρησιμοποίησε βέβαια πολλούς συνεργάτες και μάλιστα τους επιδεξιότερους από τους μαθητές του. Την συγγραφή του όμως μπορούμε να συμπεράνουμε ότι την έκανε ο ίδιος.

Πρώτη στο όλο έργο όπως έχουμε πει ήδη ήταν η Αθηναίων Πολιτεία, σαν αυθεντική αλλά η οποία χάθηκε και πιο νωρίς από τα άλλα έργα. Γιατί και ο Φώτιος που την γνώρισε από κάποια επιτομή, και ο παλαιότερός του Ησύχιος δεν αναφέρουν κανένα ακριβές της απόσπασμα. Είναι δε περίεργο ότι συνέβη τόσο νωρίς η απώλειά της, γιατί βέβαια υπήρχαν πολλά αντίγραφα της, και της αποδιδόταν πολύ μεγάλη σημασία καθώς είχε γραφεί από ίδια και προσωπική αντίληψη του Αριστοτέλη, ο οποίος το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του έμεινε στην Αθήνα. Από το έργο του αυτό πολλοί από τους επόμενους συγγραφείς δανείζονταν πληροφορίες, κρίσεις και περικοπές. Ο Κικέρων είχε το έργο αυτό στην βιβλιοθήκη του, ο Πλούταρχος από αυτό ιδίως άντλησε τον βίο του Σόλωνα και με αυτό διευκρίνησε πολλά στους βίους του Θησέα, του Περικλή και του Νικίου. Ο Αρποκρατίων δε τέλος και άλλοι λεξικογράφοι από

αυτό το έργο πήραν σαφείς πληροφορίες για τους Αθηναϊκούς δεσμούς. Αυτή την χρησιμοποίηση του έργου από πολλούς συγγραφείς, αναφέρει και ο Th. Reinach σαν αιτία της απώλειάς του, ισχυριζόμενος ότι οι Βυζαντινοί αντιγραφείς θεωρούσαν ανωφελές να επιχειρούν την αντιγραφή έργου το οποίο ολόκληρο σχεδόν, κατά την αντίληψή τους, περιλαμβανόταν αποσπασματικά σε άλλα συγγράμματα.

Οπωσδήποτε βέβαιο είναι ότι ήδη από την εποχή της Αναγεννήσεως η Αθηναίων Πολιτεία θεωρείτο απωλεσθείσα οριστικά, και από τότε μόνο τα συλλεγόμενα από πολλές μεριές αυθεντικά ή αλλοιωμένα αποσπάσματα, 90 περίπου, και η δισέλιδη περίληψη των περιεχομένων της, η γνωστή με τον τίτλο «εκ των Ηρακλειδών περί πολιτείας Αθηναίων», έδιναν κάποια ιδέα αυτής και της όλης πραγματείας των πολιτευμάτων από τον Αριστοτέλη.

Το 1885 όμως σε φθαρμένο πάπυρο της βιβλιοθήκης του Βερολίνου ανέγνωσαν αποσπάσματα ιστορικής ύλης, τα οποία αναγνωρίσθηκαν ότι ανήκαν στην Αριστοτελική Αθηναίων Πολιτεία. Επειδή δε ο πάπυρος προερχόταν από την Αίγυπτο, όπου είχαν ήδη βρεθεί οι λόγοι του ρήτορα Υπερείδη και το Παρθέσιον του ποιητού Αλκίμανος, γεννήθηκε η ελπίδα ότι εκεί θα βρισκόταν και η Αθηναίων Πολιτεία, καθώς μάλιστα σε κάποιον κατάλογο Αιγυπτιακής βιβλιοθήκης ο οποίος βρισκόταν στην Πετρούπολη βεβαιωνόταν πως το έργο βρισκόταν στην Αίγυπτο κατά τον 3ο μ.Χ. αιώνα.

Και η ελπίδα πραγματοποιήθηκε μετά από λίγο καιρό. Το 1891 αναγγέλθηκε στο Λονδίνο ότι μεταξύ δέσμης παπύρων, άγνωστο πως και πότε εισαχθέντων στο Βρετανικό Μουσείο, ανευρέθη η Αθηναίων Πολιτεία του Αριστοτέλη. Μετά από λίγες εβδομάδες εκδόθηκε από τον Kenyon κατά πρώτη φορά.

Από την αρχή το κείμενο, σύμφωνα άλλωστε και με τα σωζόμενα αποσπάσματα, αναγνωρίσθηκε σαν αυθεντικό, διαπιστώθηκε μάλιστα και η μεγάλη αρχαιότητα του αντιγράφου, που αναγόταν στον 1ο μ.Χ. αιώνα.

Αν και ο γραφικός χαρακτήρας στο σύνολό του είναι κανονικός και επιμελημένος, η ανάγνωση όμως παρουσίασε δυσχέρειες εξ αιτίας της συνεχόμενης γραφής όλων των λέξεων, της μη στίξεως, της συντμήσεως των τελικών συλλαβών των λέξεων και της φθοράς σε πολλά σημεία του παπύρου. Ωστε πράγματι ήταν πολύ μεγάλο κατόρθωμα η πρώτη ανάγνωση από τον Άγγλο φιλόλογο Κένυον. Αν και τα σχετικά λίγα λάθη της πρώτης έκδοσης διορθώθηκαν έπειτα, σίγουρα απομένουν και άλλα, ουσιωδέστερα, λάθη οφειλόμενα στους παλαιούς αντιγραφείς. Και από αυτήν την άποψη, ο πάπυρος της Αθηναίων Πολιτείας μας παρέχει σημαντικότερα ωφελήματα, γιατί μας δίνει να καταλάβουμε το πλήθος των παραφθορών και αλλοιώσεων οι οποίες έγιναν στα αρχαία κείμενα από τους αντιγραφείς. Λέξεις αλλοιωμένες, φράσεις μετατοπισμένες, κακή ανάγνωση του αντιγραφόμενου, παραλείψεις, φράσεις αυθαίρετα εξηγητικές, που αντικαθιστούν μερικές φορές το αρχικό κείμενο ή

παρεμβάλλονται δίπλα στις γνήσιες, αλλοιώνουν σε πολλά μέρη το κείμενο. Μεγαλύτερη ακόμη αλλοίωση, όπως απέδειξε η κριτική μελέτη του κειμένου, προήλθε από την παρεμβολή περικοπών άλλου προγενεστέρου αλλά ασημαντότερου συγγράμματος πάνω στο ίδιο θέμα – παρεμβολή που έγινε μεθοδικά μεν σύμφωνα με τις χρονολογίες, αλλά αντιφάσκει συχνά με το κείμενο. Αφού αυτές οι παρεμβαλλόμενες φράσεις αφαιρεθούν, τότε φαίνεται το γνωστό ύφος του Αριστοτέλη, η λιτότητα και η ακρίβεια της φράσης και η ξηρή διατύπωση αυτού που σκοπεύει να πει, χωρίς πλεονασμούς και χωρίς ελλείψεις.

Από αυτό το ίδιο το σύγγραμμα μπορεί να ορισθεί η εποχή της συγγραφής του. Γιατί ο τελευταίος αναφερόμενος σε αυτό άρχοντας είναι ο Κηφισοφών (§ 54), επώνυμος του έτους 329 – 328 π.Χ. και δεν γίνεται κανένας λόγος για σημαντικές μεταβολές στο Αθηναϊκό πολίτευμα από αυτές που επέφερε ο Αντίπατρος το 322 π.Χ., δηλαδή ακριβώς το έτος του θανάτου του Αριστοτέλη. Ωστε είναι σίγουρο ότι η συγγραφή έγινε μεταξύ του 328 και του 322 π.Χ.

Το σύγγραμμα διαιρείται σε ιστορικό και σε περιγραφικό μέρος. Το ιστορικό μέρος όπως βρέθηκε στον πάπυρο, είναι ελλιπές στην αρχή του, γιατί δεν υπάρχει η ιστορία των Αθηνών μέχρι την συνωμοσία του Κύλωνα. Το δε περιγραφικό απομένει ατελές, γιατί λόγω φθοράς του παπύρου λείπει η περιγραφή του οργανισμού και των δικονομικών τύπων των αθηναϊκών δικαστηρίων. Και η απώλεια μεν της αρχής του έργου δεν είναι μεγάλη, γιατί και από άλλου μπορούμε να την συμπληρώσουμε σχεδόν από αυτό το ίδιο το αριστοτελικό κείμενο και οι ιστορικές πηγές από τις οποίες χρησιμοποίησε κομμάτια ο Αριστοτέλης, όσα αφορούν την γένεση και τις αρχές της αθηναϊκής πολιτείας, διασώθηκαν σχεδόν όλες μέχρι εμάς. Η έλλειψη όμως του τέλους αποβαίνει σημαντική, ιδίως για τους μελετητές του αττικού δικαίου.

Το πρώτο μέρος του έργου, το καθαρά ιστορικό, ακολουθεί αυστηρή χρονολογική σειρά, συντομότερη δε ή καμία μνεία γίνεται για τους άνδρες, έστω και επιφανείς, όσοι δεν συνετέλεσαν σε πολιτειακές ή διοικητικές μεταβολές. Έτσι πουθενά δεν αναφέρεται ο Αλκιβιάδης, ενώ απεναντίας αναφέρονται εκτενώς τα όσα έγιναν επί Σόλωνος, Κλεισθένη, τα της διοίκησης και πτώσης των Πεισιστρατιδών, το μετά την καταστροφή στην Σικελία ολιγαρχικό κίνημα, η άλωση των Αθηνών από τον Λύσανδρο, και τέλος η αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος το 403 π.Χ. Σταματά δε ο Αριστοτέλης στο σημείο αυτό, γιατί την θριαμβευτική επάνοδο του δήμου στην εξουσία με τον Θρασύβουλο την κρίνει ως την ενδεκάτη και τελευταία μεταβολή της πολιτειακής ιστορίας των Αθηναίων. Είναι αλήθεια ότι καθ' όλον τον 4ο π.Χ. αιώνα η αθηναϊκή πολιτεία εκτός από μερικές τροποποιήσεις στις λεπτομέρειες δεν υπέστη καμία ριζική μεταβολή.

Το δεύτερο μέρος του έργου ελάχιστα αναφέρεται σε ιστορικές πηγές, γιατί ο Αριστοτέλης σε αυτό περιγράφει το σύγχρονό του πολιτειακό σύστημα,

αντιλαμβανόμενος και πληροφορούμενος αυτός ο ίδιος τα πράγματα. Και ενώ στο πρώτο μέρος, την ιστορική δηλαδή εξέλιξη της Αθηναίων πολιτείας, διακρίνεται δυνατή κριτική, ρέει δε ομαλά και καθαρά η διήγηση, στο δεύτερο μέρος, το περιγραφικό και αναλυτικό, επικρατεί τρομερή μεθοδικότητα και ο θαυμάσιος διασαφητικός τρόπος της αριστοτελικής διάνοιας. Συνολικά στο έργο αυτό ο Αριστοτέλης αποδεικνύεται βαθύτατος κριτικός και στην χρήση των ιστορικών κειμένων και στην εκλογή αυτών και στην εκτίμηση της σημασίας των γεγονότων.

Παρά τα πλεονεκτήματα αυτά ο Αριστοτέλης δεν μπορεί να θεωρηθεί το πρότυπο ιστορικού συγγραφέως όχι μόνο κατά την σημερινή αντίληψη της ιστορίας, αλλά ούτε παραβαλλόμενος προς τους επιφανείς αρχαίους ιστορικούς συγγραφείς. Γιατί την ιστορική του αφήγηση δεν την ολοκληρώνει το βαθύ εκείνο και ιδιότυπο κριτικό ύφος του Θουκυδίδη, το οποίο καθιστά το σύγγραμμα του Πελοποννησιακού πολέμου ένα σύνολο άρτιο και αδιάσπαστο, ούτε εμψυχώνει αυτή η υψηλότερη και γενική κοσμοπολίτικη αντίληψη των γεγονότων, που διαπνέει και διακρίνει την ιστορία του Πολύβιου.

Επίσης αν και ασχολείται με αρκετές λεπτομέρειες ο Αριστοτέλης, δεν είναι πάντα και σε αυτές αλάθητος χρονογράφος. Αυτό θα πρέπει να αποδοθεί στο εσπευσμένο της συγγραφής και στην μη εκ των υστέρων αναθεώρηση και εξέταση του έργου μάλλον, παρά σε άγνοια ιστορικών πηγών και αυθεντικών κειμένων. Έτσι ιστορεί τον Κίμωνα νέον κατά την εποχή της εξασθένησης των εξουσιών του Αρείου Πάγου, ενώ τότε, δηλαδή μετά τον θάνατο του δημαγωγού Εφιάλτη, εκείνος ήταν τουλάχιστον 40 ετών. Ομοίως για τις περί ειρήνης προτάσεις των Λακεδαιμονίων ορίζει ότι έγιναν μετά την ναυμαχία στις Αργινούσες ενώ έγιναν μετά την ναυμαχία στην Κύζικο.

Αλλά και από διευκρινιστικής άποψης και καθορισμού των συμβάντων παρουσιάζει μερικές ανακρίβειες. Έτσι εξηγεί λάθος την σεισάχθεια που έγινε επί Σόλωνος, συγχέοντας τα επιβεβλημένα βάρη επί των ακινήτων κτημάτων με τα ενυπόδηκα επ' αυτών ιδιωτικά δάνεια. Επίσης βεβαιώνει εσφαλμένα ότι όλοι οι κατά το έτος της ναυμαχίας των Αργινουσών Αθηναίοι στρατηγοί καταδικάσθηκαν σε θάνατο και άλλα παρόμοια.

Αλλά αυτές οι ανακρίβειες, ελάχιστες στον αριθμό και σχετικά ασήμαντες, δεν ελαττώνουν την αυθεντικότητα και την ακρίβεια του όλου κειμένου της Αθηναίων Πολιτείας.

Άλλα διακριτικά χαρίσματα αυτού του αριστοτελείου έργου είναι η απ' αρχής μέχρι τέλους υπάρχουσα καλή πίστη του συγγραφέως και το διαυγές, λιτό και αβίαστο αφηγηματικό ύφος, για το οποίο με ενθουσιασμό μίλησαν κατά την αρχαιότητα από τον Κικέρωνα ο οποίος ονόμασε τον αριστοτέλειο λόγο σαν 'ποταμό χρυσού', μέχρι του Διονυσίου του Αλικαρνασσεύς, ο οποίος θαυμάζει την διαύγεια και το θέλγητρο των αριστοτελικών σαφηνίσεων, και μέχρι του Πλουτάρχου, ο οποίος εξαιρεί την δύναμη και την χάρη του ύφους

του. Έτσι δε όχι μόνο από ιστορικής αλλά και από φιλολογικής απόψεως η Αθηναίων Πολιτεία είναι ένα από τα πολυτιμότερα κειμήλια, που κληροδοτήθηκαν σε μας από την ελληνική αρχαιότητα όταν βρισκόταν στην ακμή της.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Η αρχή της Αθηναίων πολιτείας έχει χαθεί αλλά υπάρχουν μερικά αποσπάσματα είτε αυτολεξεί είτε περιγραφικά σε μεταγενέστερους συγγραφείς, όπως στον Ηρακλείδη, στον λεξικογράφο Αρποκρατίωνα, στον Πλούταρχο, στον ανώνυμο του Πατμιακού λεξικού, σε ένα από τους σχολιαστές του Πλάτωνα και σε έναν από τους σχολιαστές του Ευριπίδη. Και δεν αποκαθίσταται μεν από αυτά τα αποσπάσματα αλλά με τον συνδυασμό τους σύμφωνα με όσα ιστορεί ο Ηρόδοτος και ο Θουκυδίδης, από τους οποίους ο Αριστοτέλης πήρε στοιχεία, και ο Πλούταρχος, ο οποίος πήρε στοιχεία από τον Αριστοτέλη, καταρτίζεται μια πιθανή περιλήψη των περιεχομένων του. Για τον λόγο αυτό πρώτα παραθέτουμε μερικά αποσπάσματα δηλώνοντας τις πηγές τους και μετά θα μπορούμε στο κείμενο του παπύρου.

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ)

ΑΠΟ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥ ΤΗΝ ΕΠΙΤΟΜΗΝ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

1)

Οι Αθηναίοι αρχικά μεν κυβερνώνταν από βασιλεία όταν δε ο Ίων κατοίκησε (με αυτούς) τότε κατά πρώτον ονομάσθηκαν Ίωνες.

Ο δε Πανδίων, που βασίλευσε μετά τον Ερεχθέα, μοίρασε την βασιλική εξουσία στους γιους του. Και αυτοί (οι Αθηναίοι) συνεχώς ευρίσκονταν σε στασιαστικές διενέξεις μεταξύ τους.

Ο Θησέας δε τους συγκάλεσε με προκήρυξή του και τους συνένωσε θέτοντας ισονομία και όμοια δικαιώματα.

Αυτός αφού μετέβη στην Σκύρο πέθανε εκεί αφού τον έριξε πάνω σε βράχους ο Λυκομήδης, επειδή φοβήθηκε μην σφετερισθεί (ο Θησέας) το νησί. Οι δε Αθηναίοι ύστερα μετά τους Περσικούς πολέμους μετέφεραν τα οστά του στην Αθήνα.

Από δε τους Κοδρίδες (τους απογόνους του Κόδρου) δεν εκλέγονταν πια βασιλείς γιατί θεωρούνταν ότι ήταν τρυφηλοί (αγαπούσαν την καλοπέραση) και είχαν γίνει μαλθακοί. Ο δε Ιππομένης, ένας από τους απογόνους του Κόδρου, θέλοντας να καταρρίψει την κατηγορία αυτή, όταν συνέλαβε με την κόρη του την Λειμώνη κάποιον μοιχό, εκείνον μεν τον εφόνευσε αφού τον έδεσε

μαζί με την κόρη του και τον έσυρε πίσω από το άρμα του, αυτήν δε (την κόρη του) την έκλεισε μαζί με ένα άλογο έως ότου πέθανε.

2) ΟΜΟΙΩΣ

Αυτούς που συνέπραξαν μαζί με τον **Κύλωνα** για εγκατάσταση της απολυταρχίας (τυραννίδας) αφού κατέφυγαν στον βωμό της θεάς, τους εφόνευσαν εκεί, οι οπαδοί του **Μεγακλέους**. Και τους δράστες της πράξης αυτής εξόρισαν (οι Αθηναίοι) σαν ιερόσυλους.

3) ΟΜΟΙΩΣ

Ο **Σόλων** δίνοντας νομοθεσία στους Αθηναίους έκανε και αποκοπές των χρεών, δηλαδή την λεγόμενη **σεισάχθεια**.

Επειδή παρενοχλούσαν αυτόν μερικοί σχετικά με τους νόμους (του), ταξίδεψε στην Αίγυπτο.

4) ΟΜΟΙΩΣ

Ο **Πεισίστρατος** διατελέσας (απολυταρχικός κυβερνήτης) τύραννος τριάντα και τρία έτη, γέρων πλέον απέθανε.

Ο **Ίππαρχος**, ο γιος του **Πεισιστράτου**, ήταν φίλος των διασκεδάσεων και επιρρεπής σε έρωτες και φιλόμους, ο δε **Θέσσαλος** νεώτερος (γιος του **Πεισίστρατου**) και αυθάδης.

Αυτόν, μετέχοντα της απολυταρχικής εξουσίας, μη μπορώντας να φονεύσουν, εφόνευσαν τον **Ίππαρχο**, τον αδελφό του.

Ο δε **Ιππίας** έκτοτε σκληρότατα απολυταρχικά κυβερνούσε.

Και εισηγητής έγινε του νόμου περί εξοστρακισμού, ο οποίος τέθηκε (θεσπίστηκε) για τους επιδιώκοντες να γίνουν απολυταρχικοί κυβερνήτες. Και άλλοι δε πολλοί εξοστρακίσθηκαν και ο **Ξάνθιππος** και ο **Αριστείδης**.

5) ΟΜΟΙΩΣ

Ο **Θεμιστοκλής** και **Αριστείδης**

Και η βουλή του **Αρείου Πάγου** είχε μεγάλη (τότε) δύναμη.

6) ΟΜΟΙΩΣ

Ο **Εφιάλτης**...

(Ο **Κίμων**) άφηνε ελεύθερους στα κτήματά του να συλλέγουν καρπούς όσοι ήθελαν, εκ των οποίων (μάλιστα) πολλούς κρατούσε να δειπνούν (μαζί του).

7) ΟΜΟΙΩΣ

Ο **Κλέων** όταν ανέλαβε την αρχή, επέφερε την διαφθορά της πολιτικής ζωής.

Και ακόμη περισσότερο οι κατόπιν αυτού, οι οποίοι όλα τα γέμισαν με παρανομία και σκότωσαν όχι λιγότερους από χίλιους πεντακόσιους.

Όταν δε αυτοί εξεδιώχθηκαν από την εξουσία, ανέλαβαν την αρχή ο **Θρασύβουλος** και ο **Ρίνων**, ο οποίος ήταν άνθρωπος αγαθών διαθέσεων και ενάρετος...

8) ΟΜΟΙΩΣ

Και έχουν την επίβλεψη των οδών, για να μην κτίζουν μερικοί επ' αυτών ή εκτείνουν πολύ πάνω από αυτές τους εξώστες.

Ομοίως δε διορίζουν και τους ένδεκα τους άρχοντες την επιστασία αυτών που ήταν στο δεσμοκτήριο.

Είναι δε και εννέα άρχοντες, (εκ των οποίων) δεσμοθέτες έξι, οι οποίοι αφού εξετασθούν, ορκίζονται ότι με δικαιοσύνη θα διαχειρισθούν την αρχή και δεν θα λάβουν δώρα, ούτε θα αναδέσουν υπέρ αυτών χρυσό ανδριάντα.

Ο δε (άρχων) βασιλιάς διαχειρίζεται αυτά που αφορούν τις θυσίες και ο (πολέμαρχος) τα πολεμικά.

9) ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΡΠΟΚΡΑΤΙΩΝΑ (στην λέξη ΑΠΟΛΛΩΝ ΠΑΤΡΩΟΣ)

Απόλλων πατρώος ο Πύθιος. Είναι ένα από τα επώνυμα του θεού, ο οποίος έχει και άλλα πολλά. Τον δε Απόλλωνα οι Αθηναίοι γενικά τιμούν σαν πατρογονικό θεό (πατρώον) από τον καιρό του Ίωνα. Διότι αφ' ότου αυτός κατοίκησε μαζί (με τους Αθηναίους) στην Αττική, όπως λέγει ο Αριστοτέλης, ονομάσθηκαν οι Αθηναίοι Ίωνες και ο Απόλλων επωνομάσθηκε σε αυτούς πατρογονικός.

10) ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟ (ΒΙΟΣ ΘΗΣΕΩΣ, 25)

Θέλοντας δε ακόμη περισσότερο να αυξήσει την πόλη (ο Θησεάς) προσκάλεσε όλους παρέχοντας ισονομία. και η δια του κηρύκου πρόσκληση 'εδώ ελάτε όλος ο λαός' λέγουν ότι έγινε από τον Θησεά όταν κάποτε έκανε συνέλευση όλου του λαού. Όμως δεν άφησε να γίνει η δημοκρατία άτακτη ούτε ανάμεικτη από το ανεξέλεγκτα συγκεντρωθέν πλήθος αλλά πρώτος αφού διαχώρισε σε ευπατρίδες και γεωργούς κτηματίες, και τεχνίτες, στους ευπατρίδες δε, αναγνωρίσας το δικαίωμα να έχουν την γνώση (την επιστασία) των θείων (των ιερών) και να παρέχουν από την τάξη αυτών τους άρχοντες και να είναι δάσκαλοι (ερμηνευτές και κριτές) των νόμων και εξηγητές των οσίων και των ιερών, κατέστησε αυτούς τρόπον τινά σε ίση μοίρα με τους άλλους πολίτες, γιατί οι μεν ευπατρίδες θωρούνταν έτσι υπέρτεροι κατά την

δόξα, οι δε κτηματίες γεωργοί κατά την χρησιμότητα, και οι τεχνίτες κατά το πλήθος. Ότι δε πρώτος απέκλινε προς την κατωτέρα του λαού τάξη (τον όχλο) όπως λέγει ο **Αριστοτέλης** και παράτησε την μοναρχική εξουσία, φαίνεται να το μαρτυρεί και ο **Όμηρος**, στην απαρίθμηση των πλοίων (καταλόγων νεών), μόνους τους Αθηναίους επονόμασε δήμον.

11) ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΤΜΙΑΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ (ανωνύμου)

Γεννήται. Παλαιά το πλήθος των Αθηναίων, πριν ο **Κλεισθένης** φέρει την τακτοποίηση κατά φυλάς, ήταν διαιρεμένο σε γεωργούς και τεχνίτες. Και φυλές αυτών ήταν τέσσερις, κάθε μία δε των φυλών είχε τρεις τάξεις (μοίρας), τις οποίες ονόμαζαν **φατρίες** και **τριπτύες**. Κάθε μια δε τούτων αποτελείτο από τριάντα γένη και κάθε ένα γένος είχε τριάντα άνδρες συντεταγμένους σε οικογένειες (οικογενειάρχες), οι οποίοι λέγονταν γεννήται, από τους οποίους τα αρμόζοντα (τα αναλογούντα) σε κάθε έναν ιερατικά λειτουργήματα δια κλήρου προσδιορίζονταν, ώστε οι **Ευμολπίδες** και οι **Κήρυκες** και οι **Ετεοβουτάδαι**, καθώς εξιστορεί στην Αθηναίων πολιτεία ο **Αριστοτέλης**, λέγοντας ως εξής: «ότι δε κατενεμήθησαν όλοι αυτοί ομού εις τέσσαρας φυλάς απομιμηθέντες τις εποχές (ώρες) του έτους, ότι δε κάθε μία των φυλών ήταν διηρημένη σε τρία μέρη, ώστε να γίνουν όλα τα μέρη δώδεκα, όπως οι μήνες στον χρόνο, ότι δε αυτά ονομάζοναν τριπτύες και φατρίες. Σε δε την φατρία ήταν κανονισμένα τριάντα γένη, όπως οι ημέρες στον μήνα, το δε γένος αποτελούνταν από τριάντα άνδρες»

12) ΑΠΟ ΤΑ ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΟΝ ΔΙΑΛΟΓΟ ΑΞΙΟΧΟΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

Αριστοτέλης λέγει ότι το όλον πλήθος χωρισμένο στην Αθήνα σε γεωργούς και σε τεχνίτες αποτελείτο από τέσσερις φυλές, ότι δε κάθε μία των φυλών είχε τρεις τάξεις (μοίρες), τις οποίες ονομάζουν **τριπτύς** και **φατρίας**. Και ότι σε καθεμία τους ήσαν τριάντα γένη. Ότι δε το γένος συνίστατο καθενα από τριάντα άνδρες. Τούτους λοιπόν τους άνδρες τους προσδιορισμένους στα γένη ονομάζουν γεννήτας.

13) ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΡΠΟΚΡΑΤΙΩΝΑ (στην λέξη τριττός)

Τριττός είναι το τρίτον μέρος της φυλής. Διότι αυτή είναι διαιρεμένη σε τρία μέρη, (ονομαζόμενα) τριττός και έδνη και φατρίας, όπως λέγει ο Αριστοτέλης στην Αθηναίων Πολιτείαν.

14) ΑΠΟ ΤΑ ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΟΝ ΙΠΠΟΛΥΤΟ ΤΟΥ ΕΥΡΥΠΙΔΗ (κώδ. Βατικανού)

Ο Αριστοτέλης ιστορεί ότι ο Θησέας αφού ήλθε στην Σκύρο για να επισκεφθεί λεπτομερώς αυτήν, πιθανώς λόγω της συγγενείας του Αιγέα (με τον Λυκομήδη), βρήκε τον θάνατο κρημνισθείς από των βράχων από τον Λυκομήδη, ο οποίος βασιλεύοντας εκεί φοβήθηκε (μη του σφετερισθεί το νησί). Οι δε Αθηναίοι μετά τους Μηδικούς πολέμους συμμορφούμενοι με χρησμό, λαβόντες από εκεί τα οστά του τα έθαψαν στην Αθήνα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

του χαμένου στην αρχή τμήματος, μετά από συνδυασμό των αποσπασμάτων που παραδέσαμε και την ιστορία του Ηροδότου, του Θουκυδίδη και του Πλουτάρχου.

Τα αρχαία χρόνια οι Αθηναίοι κυβερνώντο από βασιλεία. Αφού ήλθε στην Αθήνα ο Ίων, και κατοίκησε μαζί με τους Αθηναίους, έδωσε το όνομά του στους αυτόχθονες, οι οποίοι έκτοτε επωνομάσθησαν Ίωνες. Επιφανής μυθολογούμενος βασιλιάς υπήρξε ο Ερεχθέας, και ο μετά από αυτόν Πανδίων μοίρασε την βασιλική εξουσία στους γιους του. Λόγω αυτής της διανομής και διαίρεσης η χώρα βρισκόταν σε επαναστάσεις μέχρι την εποχή του Θησέα. Αυτός συνένωσε τους δήμους της Αττικής, έκανε δε πυκνότερο τον οικισμό των Αθηνών και τροποποίησε την κοινωνική και πολιτική οργάνωση ώστε να γίνει πιο δημοκρατική, απονέμοντας ίσα δικαιώματα και όμοια ισχύ στις τρεις τάξεις των πολιτών, τις οποίες διέκρινε σε ευπατρίδες, γεωργούς και τεχνίτες.

Σε μεταγενέστερους χρόνους επιφανής και φιλόπατρις βασιλιάς των Αθηνών υπήρξε ο Κόδρος, ο οποίος έπεσε στον πόλεμο. Μετά τον θάνατό του ορίσθηκε να μην είναι πλέον μονάρχης στην Αθήνα αλλά ισόβιος άρχων

κυβερνήτης. Πρώτος ισόβιος άρχων έγινε ο γιος του Κόδρου **Μέδων**, και μετά από αυτόν οι απόγονοί του, οι οποίοι περιορίστηκαν να άρχουν για δεκαετία.

Η επελθούσα μετά από αυτόν ηθική κατάπτωση πολλών από του βασιλικού οίκου των **Κοδριδών** και η ανάπτυξη των δήμων επέφεραν την κατάλυση του δικαιώματος αρχοντίας (βασιλικής εξουσίας), το οποίο είχε αποκλειστικά αυτός ο οίκος. Τότε δε η Αθήνα κυβερνήθηκε από παλαιές ευγενείς οικογένειες (ευπατριδες). Αλλά οι μεταξύ αυτών αντιζηλίες και έριδες προκαλούσαν συνεχείς στάσεις.

Έως ότου κάποιος νέος ευπατριδής, ο **Κύλων**, Ολυμπιονίκης, γαμπρός του Θεαγένους, τυράννου των Μεγάρων, επιχείρησε να αρπάξει την εξουσία. Πέτυχε να καταλάβει την Ακρόπολη, αλλά έσπευσαν από τους αγρούς πλήθος πολιτών και τον πολιορκήσαν εκεί. Χωρίς τρόφιμα όσοι ήσαν μέσα στην Ακρόπολη έγινε δύσκολο να συνεχίσουν. Και ο μεν **Κύλων** μπόρεσε κρυφά να διαφύγει, οι δε οπαδοί του κατέφυγαν ικέτες στον ναό της Αθηνάς. Εκεί συνθηκολόγησαν με τον άρχοντα **Μεγακλέα**, από τον οίκο των Αλκμεωνιδών, αρχηγό των πολιορκητών. Αλλά όταν βγήκαν από τον ναό, κατασφάγησαν, μερικοί μάλιστα κοντά στον βωμό των Ερινύων, όπου είχαν καταφύγει.

Αυτή η πράξη κατέστησε στον λαό μισητό τον οίκο των Αλκμεωνιδών, η δε φατρία του **Κύλωνα**, ενισχυθείσα έτσι, στασίαζε εναντίον τους. Για να δοθεί τέλος στους εμφύλιους σπαραγμούς αποφάσισε ο δήμος να υποβληθούν σε δίκη οι δράστες της εναγούς πράξης ενώπιον δικαστηρίου τριακοσίων ανδρών που είχαν εκλεγεί από τις επιφανείς πολίτες και ορκίσθηκαν στους βωμούς, για να κρίνουν την καταγγελία που είχε υποβληθεί από τον **Μύρωνα**.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

Το πρώτο πολίτευμα

1. Έγιναν δε δικασταί τριακόσιοι ενώπιον των οποίων υπέβαλε την κατηγορία ο **Μύρων**, ορκισθέντες προ του βωμού επί των ιερείων, (οι οποίοι είχαν εκλεγεί) εκ των ευγενών την καταγωγήν. Απαγγελεθείσης δε καταδίκης (εναντίον εκείνων) δια το ανοσιούργημα, αυτοί μεν (οι ανουσιουργήσαντες) εξεχώδησαν από τους τάφους τους, η δε γενεά των καταδικάσθηκε σε παντοτεινή εξορία. Ο Επιμενίδης δε ο Κρης ευδύς μετά ταύτα έκαμε χρησκευτικό εξαγνισμό της πόλεως.

2. Έστερα δε από αυτά, επακολούθησε οξεία διάσταση μεταξύ των ευγενών και του λαού για πολύ χρόνο. Διότι το πολίτευμα αυτών ήταν και καθ' όλα τα άλλα ολιγαρχικό και επί πλέον μάλιστα οι πτωχοί ήσαν υποδουλωμένοι εις τους πλούσιους και αυτοί και τα παιδιά τους και οι γυναίκες τους. Και ονομάζονταν πελάται και εκτήμοροι διότι καθ' αυτήν την αναλογία μισθώσεως καλλιεργούσαν τους αγρούς των πλουσίων. Όλη δε η γη (όλα τα κτήματα)

ανήκε σε ολίγους. Και αν δεν έδιδαν όλο το μίσθωμα, ήσαν εκ του νόμου υποκείμενοι σε δουλεία αυτοί και τα τέκνα τους. Και τα χρέη από οποιαδήποτε αιτία επέφεραν υποχρέωση σωματικής δουλείας (του χρεώστου) έως τον καιρόν του **Σόλωνος**. Αυτός δε πρώτος έγινε προστάτης της λαϊκής τάξεως. Το σκληρότατο λοιπόν και πικρότατο (απ' όλα) σε εκείνη την πολιτική κατάσταση ήταν για τους πολλούς αυτός ο δεσμός της δουλείας, αλλά όμως και για τα άλλα πολιτικά πράγματα επίσης ήταν δυσαρεστημένοι. Διότι δεν είχαν καμίαν, να το πούμε έτσι, συμμετοχή στην διοίκηση της πολιτείας.

III. Η δε οργάνωση του αρχαίου πολιτεύματος, εκείνου που υπήρχε προ του Δράκοντος, ήταν ως εξής: Οι μεν άρχοντες προήρχοντο από την αριστοκρατική και από την πλουτοκρατική τάξη. Και κατ' αρχάς μεν ισοβίως, έπειτα δε για μια δεκαετία. Τα πλέον μεγάλα δε και πρώτα αξιώματα ήταν ο βασιλεύς, ο πολέμαρχος και ο άρχων. Από αυτά δε πρώτο αξίωμα ήταν το του βασιλέως, διότι αυτό υπήρξε ανέκαθεν, δεύτερον δε αξίωμα ιδρύθηκε η πολεμαρχία, ένεκα του ότι υπήρξαν μερικοί από τους βασιλείς ανίκανοι στα πολεμικά πράγματα. Εξ αιτίας αυτού και είχαν προσκαλέσει τον **Ίωνα** (ως στρατηγό), όταν βρέθηκαν σε κρίσιμη περίσταση. Τελευταίο δε αξίωμα συνέστη αυτό του άρχοντος, διότι, όπως μεν λέγουν οι περισσότεροι, επί της αρχοντίας του **Μέδοντος**, όπως δε λέγουν μερικοί, επί της αρχοντίας του **Ακάστου** ιδρύθη το αξίωμα αυτό. Αυτοί δε προβάλλουν ως τεκμήριο του ισχυρισμού τους το ότι οι εννέα άρχοντες ορκίζονται και τώρα να τηρούν τις ενόρκους τους υποχρεώσεις, όπως αυτές ισχύουν από την εποχή του **Ακάστου**, ώστε επί της βασιλείας τούτου (συμπεραίνουν) παραχώρησαν οι απόγονοι του **Κόδρου** μέρος του βασιλικού αξιώματος σε αντάλλαγμα των δοθεισών εις τον τότε άρχοντα (εκ του γένους των) δωρεών. Το πράγμα λοιπόν, κατά ποια εκ των δύο υποθέσεων συνέβη, μικρή διαφορά παρουσιάζει ως προς την εποχή που συνέβη. Απόδειξη δε της μεταγενέστερης ίδρυσης του αξιώματος του άρχοντος είναι το ότι αυτός δεν διοικεί καμία από τις πατροπαράδοτες τελετές, όπως ο βασιλιάς και ο πολέμαρχος, αλλά όλες οι τελετές, τις οποίες διευδύνει, είναι μεταγενέστερες. Γι' αυτό και το αξίωμα τούτο έχει μεγαλυυνθεί σε νεώτερους χρόνους, αυξανόμενο βαθμηδόν με πρόσδετες δικαιοδοσίες. Οι δεσμοδέτες δε άρχοντες εξελέγησαν ύστερα από πολλά έτη, όταν πλέον γινόταν εκλογή των αρχόντων ετησίως, για τον σκοπό, καταγράφοντας τους ψηφιζόμενους νόμους να τους διαφυλάττουν, για να δικάζονται σύμφωνα με αυτούς οι παρανομούντες. Έτσι και είναι το μόνο αξίωμα τούτο που δεν είχε ποτέ διάρκεια περισσότερο του ενός έτους. Ως προς μεν λοιπόν τον χρόνο της ιδρύσεώς τους έχουν τα αξιώματα τέτοια διαφορά μεταξύ τους. Δεν ήταν δε όλοι εγκατεστημένοι σε ένα μέρος οι εννέα άρχοντες. Αλλά ο μεν βασιλιάς έμενε στο ονομαζόμενο τώρα Βουκαλείο, πλησίον του πρυτανείου. Απόδειξη δε αυτού είναι ότι ακόμη και τώρα εκεί γίνεται η σύμμιξις της γυναίκας του βασιλέως με τον Διόνυσο. Ο δε άρχων έμενε στο πρυτανείο, ο δε πολέμαρχος στο Επιλύκειο - το οποίο προηγούμενα μεν λεγόταν πολεμαρχείο, αφού δε ο **Επίλυκος** γενόμενος πολέμαρχος το ανοικοδόμησε και το καλλώπισε, ονομάσθηκε Επιλύκειο -, οι δε δεσμοδέτες έμεναν στο δεσμοδετείο. Στον καιρό δε του **Σόλωνος** όλοι μαζί οι άρχοντες συνήλθαν στο δεσμοδετείο. είχαν δε εξουσία να δικάζουν κατ' ουσίαν και απ'

ευθείας τις δίκες και όχι όπως τώρα να ενεργούν μόνο προανάκριση. Ο οργανισμός λοιπόν της διοικήσεως έτσι ήταν.

Η δε βουλή των **Αρεοπαγιτών** είχε αποστολή το να επιβλέπει στην τήρηση των νόμων, διηύθυνε δε τα περισσότερα κυβερνητικά πράγματα της πόλης και τα μεγαλύτερα, έχουσα συγχρόνως εξουσία και να τιμωρεί και να επιβάλλει πρόστιμο σε όλους, ιδίως τους παραβαίνοντες τους κοινωνικούς δεσμούς. (Αυτό δε) διότι η εκλογή των αρχόντων γινόταν από την αριστοκρατική τάξη και πλουτοκρατική, από εκείνους δε όσοι είχαν διατελέσει άρχοντες γίνονταν οι **Αρεοπαγίτες**. Γι' αυτό και από όλα τα αξιώματα μόνο αυτό διατηρήθηκε ισόβιο μέχρι τώρα.

Οι νόμοι του Δράκοντος

IV. Η οργάνωση λοιπόν του πρώτου πολιτεύματος τέτοια ήταν στις γενικές γραμμές. Μετά δε αυτά, ύστερα από την πάροδο όχι πολλού καιρού, επί του άρχοντος **Αρισταίχμου**, ο **Δράκων** έδωσε τους πολιτικούς νόμους του. Το δε σύστημα των νόμων αυτό ήταν κατά τον εξής τρόπο. Τα πολιτικά δικαιώματα απενεμήθησαν στους έχοντες να εισφέρουν έναν πολεμικό οπλισμό στρατιώτου. Για δε τα αξιώματα των εννέα αρχόντων και των ταμιών ήταν εκλέξιμοι όσοι είχαν περιουσία όχι μικρότερη των δέκα μνων, ελεύθερη από κάθε βάρος, για δε τα άλλα αξιώματα τα μικρότερα, εκλέξιμοι ήταν όλοι οι εισφέροντες έναν πολεμικό οπλισμό στρατιώτη. Για δε τα αξιώματα των εννέα αρχόντων και των ταμιών ήταν εκλέξιμοι όσοι είχαν περιουσία όχι μικρότερη των δέκα μνων, ελεύθερη (από κάθε βάρος), για δε τα άλλα αξιώματα τα μικρότερα εκλέξιμοι ήταν όλοι οι εισφέροντες έναν πολεμικό οπλισμό. Στρατηγοί δε και ίππαρχοι γίνονταν από αυτούς που είχαν περιουσία όχι λιγότερη από εκατό μνες, ελεύθερη (από βάρος) και ήταν γνήσια τέκνα από νόμιμο γυναίκα και μεγαλύτερα των δέκα ετών. Αυτούς δε έπρεπε να κρατούν υπό εγγύηση οι πρυτάνεις και οι στρατηγοί και οι ίππαρχοι, από το περασμένο χρόνο, μέχρις ότου θα λογοδοτούσαν, ως εγγυητές δε ήταν δεκτοί τέσσερις από την ίδια τάξη των στρατηγών και των ιππάρχων.

Συστήθηκε δε Βουλή από τετρακόσιους και έναν, οριζόμενους δια κληρώσεως από αυτούς που είχαν πολιτικά δικαιώματα. Για την κλήρωση αυτή, καθώς και για τα άλλα αξιώματα, λαμβάνονταν οι άνω των τριάντα ετών, και ορίσθηκε να μη γίνεται δυο φορές άρχοντας ο ίδιος μέχρις ότου όλοι οι πολίτες να γίνονταν άρχοντες. Τότε δε πάλι να γίνεται εξ αρχής νέα κλήρωση (προς εκλογήν αρχόντων). Και αν κανείς από τους βουλευτές απουσίαζε από την συνέλευση όταν συνεδρίαζε η βουλή ή συνήρατο ο δήμος, αυτός πλήρωνε πρόστιμο τρεις μν δραχμές αν ήταν πεντακοσιομέδιμνος, δυο δε ο ιππέυς και μία ο ζευγίτης.

Η δε Βουλή του Αρείου Πάγου ήταν φύλακας των νόμων και επέβλεπε τους άρχοντες, όπως κυβερνούν σύμφωνα με τους νόμους. Είχε δε δικαίωμα κάθε

αδικούμενος να καταγγέλει ενώπιον της βουλής των Αρεοπαγιτών, ορίζοντας τον νόμο, κατά παράβαση του οποίου αυτός (ο καταγγέλων) αδικείτο. Τα χρέη όμως επέφεραν (και τότε) υποχρέωση σωματικής δουλείας, όπως έχει προαναφερθεί. Και η ιδιοκτησία της γης βρισκόταν στα χέρια ολίγων.

Νομοθεσία Σόλωνος

V. Ενώ δε τέτοια ήταν η πολιτική οργάνωση και οι πολλοί διατελούσαν δούλοι των ολίγων, έκαμε επανάσταση ο δήμος (ο λαός) εναντίον των επιφανών.

Επειδή δε η επανάσταση ήταν ισχυρή και οι αντίπαλοι επί πολύ καιρό βρίσκονταν σε διάσταση μεταξύ τους, εξέλεξαν από κοινού ως συνδιαλλακτήν και άρχοντα τον Σόλωνα και ανέθεσαν σε αυτόν να συντάξει την πολιτική οργάνωση, συνεπεία της ελεγεΐας (του ελεγειακού ποιήματος) την οποία αυτός είχε κάμει και η οποία αρχίζει ως εξής

Γνωρίζω εγώ και στην ψυχή μου μέσα φωλιάζει
η θλίψη που βλέπω έτσι την παλιότερη χώρα της Ιωνίας
δυστυχισμένη.

Σε αυτή (την ελεγεΐα) συνηγορεί και υπέρ των δυο αντιπάλων μερίδων και συζητεί τις αξιώσεις τους, και μετά ταύτα συμβουλεύει μαζί και τους δυο να καταπαύσουν την υπάρχουσα φιλονικία.

3. Ήταν δε ο Σόλων κατά μεν την καταγωγή και την υπόληψη μεταξύ των πρωτευνόντων, κατά δε την περιουσία και την κατάσταση μεταξύ εκείνων της μεσαίας τάξης, όπως από άλλα πράγματα είναι ομολογούμενο και όπως αυτός ο ίδιος στα ακόλουθα ποιήματά του βεβαιώνει, συμβουλεύοντας τους πλούσιους να μην είναι πλεονέκτες.

Σεις δε πρααίνοντας στην ψυχή το δυνατό πόθο,
που απ' τα πολλά αγαθά τον χορτασμό πετύχατε,
σε μετριοπάθεια βάλετε την υψηλοφροσύνη σας τι ούτε εμείς
(αλλιώς) θα στέρξωμε, ούτε αυτά σε καλό θα σας βγουν.

και εν γένει πάντοτε την αιτία της επανάστασης (ο Σόλων στην ελεγεΐα του) επιρρίπτει στους πλούσιους. Γι' αυτό και στην αρχή της ελεγεΐας λέγει, ότι φοβάται 'και την φιλοχρηματία και την υπερηφάνεια', διότι εξ αιτίας αυτών προέκυψε η έχθρα.

VI. Αφού έγινε κύριος των πολιτικών πραγμάτων ο Σόλων και τον λαό αποκατέστησε σε ελευθερία, και κατά το παρόν και κατά το μέλλον, απαγορεύοντας να συνομολογούνται δάνεια με σωματική εγγύηση, και νόμους συνέταξε, και έκαμε κατάργηση των χρεών και των ιδιωτικών και των δημοσίων, την οποία ονομάζουν 'σεισάχθεια', διότι απέσεισαν τα βάρη.

2. Και ως προς τούτο μερικοί προσπαθούν να τον επικρίνουν με συκοφαντίες. Γιατί συνέβη στον Σόλωνα, ενώ επρόκειτο να εφαρμόσει την **σεισάχθεια**, να προείπει αυτό σε μερικούς από τους γνωστούς του. Έπειτα, όπως μεν λέγουν οι δημοκρατικοί, έγινε καταστρατήγηση του νόμου από τους φίλους προς όφελός τους, όπως δε λέγουν αυτοί που θέλουν να τον υβρίσουν, από την καταστρατήγηση ωφελήθηκε και ο ίδιος. Γιατί αυτοί (οι καταστρατηγήσαντες τον νόμο) δανείσθηκαν χρήματα και αγόρασαν πολλήν έκταση γης, και μετά από λίγο καιρό, όταν έγινε η αποκοπή των χρεών, βρέθηκαν πλούσιοι. Ως εκ τούτου λέγουν ότι έγιναν πλούσιοι και κατόπιν παρουσιάζονταν ως ανέκαθεν πλούσιοι.

3. Αλλά όμως πιθανότερο είναι εκείνο που λέγεται από τους δημοκρατικούς. Γιατί δεν είναι φυσικό ως προς μεν τα άλλα να δειχθεί ο Σόλων τόσο μετριοπαδής και φιλόπατρις, ώστε ενώ ήταν δυνατόν σε αυτόν, αφού προσεταιρισθεί την μια μερίδα, να γίνει τύραννος της πόλης, ν' αποκρούσει και τα δυο αυτά και να προτιμήσει το καλό και την σωτηρία της πόλης μάλλον παρά την δική του επικράτηση, για τόσο μικρά και φανερά να κατακηλιδώσει τον εαυτό του.

4. Ότι δε βρέθηκε να έχει τέτοια δικτατορική εξουσία, αυτό το μαρτυρούν και η άθλια πολιτική κατάσταση και τα ποιήματα του ίδιου του Σόλωνος, ο οποίος σε πολλά μέρη των ποιημάτων αναφέρει αυτό (ότι δηλαδή θα μπορούσε να γίνει απόλυτος άρχοντας) και όλοι οι άλλοι το ομολογούν. Αυτή λοιπόν η κατηγορία πρέπει να θεωρούμε ότι είναι ψευδής.

VII. Συνέστησε δε πολιτική οργάνωση και έφτιαξε άλλους νόμους. Οι δε πολιτικοί δεσμοί του **Δράκοντος** έπαυσαν να έχουν ισχύ εκτός των νόμων περί φόνου. Αφού χάραξαν δε τους νόμους στους **κύρβεις**, έστησαν αυτούς στην **βασιλείο στοά** και ορκίστηκαν να τους τηρούν όλοι. Οι δε **εννέα** άρχοντες; ορκιζόμενοι προ του ιερού λίθου, ομολογούσαν, ότι, εάν θα παρέβαιναν κανέναν

από τους νόμους, θα προσέφεραν (ως πρόστιμο της παράβασης) έναν ανδριάντα χρυσό. Έτσι ακόμα και τώρα ορκίζονται.

2. Όρισε δε (ο Σόλων) να ισχύουν οι νόμοι αμετάτρεπτοι για 100 έτη και τακτοποίησε τον πολιτικό οργανισμό κατά τον εξής τρόπο.

3. Κατά το περιουσιακό εισόδημα (στο οποίο στηριζόταν η φορολογία) χώρισε τον λαό σε τέσσερις τάξεις (τέλη), όπως ακριβώς ήταν διαιρεμένος και πριν, δηλαδή σε πεντακοσιομεδίμνους, σε ιππείς, σε ζευγίτες και σε θητές.

Και τα μεν άλλα αξιώματα έδωκε προνόμιο να τα έχουν οι πεντακοσιομεδίμνοι και οι ιππείς και οι ζευγίτες, δηλαδή αυτά των εννέα αρχόντων και των ταμιών και των πολιτών (οικονομικών υπαλλήλων) και των ένδεκα και των κωλακρετών, αφού έδωσε σε κάθε μια από αυτές τις τάξεις τα αξιώματα αυτά ανάλογα με την φορολογία. Σε δε την τάξη των θητών έδωσε το δικαίωμα να μετέχουν μόνο της γενικής συνέλευσης του λαού και των δικαστηρίων.

4. Ορίσθηκε δε να πληρώνει φόρους πεντακοσιομεδίμνου μεν εκείνος του οποίου η δική του περιουσία δίδει εισόδημα πεντακοσίου μεδίμνους (μέτρα χωρητικότητας) καρπών ξηρών και υγρών μαζί, ιππέως δε φόρους αυτός που είχε εισόδημα τριακοσίου μεδίμνους, όπως δε μερικοί λένε, αυτός που έχει τα μέσα να συντηρεί ίππο. Αυτοί δε σαν απόδειξη προβάλλουν και την ονομασία της πολιτικής αυτής τάξης, όπως προέκυψε από το πραγματικό αυτό γεγονός, και τα αφιερώματα των παλαιών. Γιατί υπάρχει στην ακρόπολη αναθηματική εικόνα κάποιου Διφίλου, στην οποία είναι γραμμένα τα εξής:

Ο γιος του Διφίλου Ανθεμίων αυτήν εδώ την εικόνα τους θεούς αφιέρωσε επειδή ανέβηκε από την τάξη των θητών στην τάξη των ιππέων.

και βρισκόταν πλησίον της επιγραφής ίππος σε ένδειξη ότι αυτό (το σημείο) δηλώνει την τάξη των ιππέων. Αλλά εν τούτοις είναι πιο εύλογο το ότι (η τάξη των ιππέων) κανονίσθηκε από το εισόδημα, όπως ακριβώς η τάξη των πεντακοσιομεδίμνων. Στην τάξη δε των ζευγιτών κατατάχθηκαν οι εκ της περιουσίας των έχοντες εισόδημα διακοσίων μεδίμνων καρπών και από τα δύο είδη (ξηρούς και υγρούς). Οι δε άλλοι, η θητική δηλαδή τάξη, δεν είχαν συμμετοχή σε κανένα αξίωμα. Γι' αυτό και τώρα ακόμη, όταν ρωτώνται οι προσερχόμενοι σαν κληρώσιμοι για οποιοδήποτε αξίωμα, σε ποια τάξη (φορολογική) ανήκουν, κανείς από αυτούς δεν λέει ποτέ ότι ανήκει στην τάξη των θητών.

VIII. Τις δε αρχές όρισε να εκλέγονται με κλήρο από αυτούς που είχαν από πριν κριθεί (ως εκλέξιμοι), τους οποίους γι αυτόν τον λόγο υπεδείκνυε κάθε φυλή. Κάθε δε φυλή για το αξίωμα των εννέα αρχόντων υπεδείκνυε δέκα και από αυτούς γινόταν η κλήρωση. Από αυτό ισχύει ακόμα το να κληρώνει κάθε

φυλή δέκα, από αυτούς δε κατόπιν να γίνεται η εκλογή δια ψηφοφορίας (δια κύμων). Του ότι δε τα αξιώματα δια του κλήρου όρισε (ο Σόλων) να παρέχονται ανάλογα με τις τάξεις, απόδειξη είναι ο νόμος περί ταμιών, ο ισχύων ακόμη και τώρα. Γιατί ο νόμος ορίζει να κληρώνονται οι ταμίες από την τάξη των πεντακοσιομεδίωνων.

2. Ο Σόλων λοιπόν έθεσε τέτοιους νόμους για τους εννέα άρχοντες. Γιατί σε παλιότερη εποχή η Βουλή στον Αρειο Πάγο όριζε τους εκλέξιμους δια τα αξιώματα μεταξύ των μελών αυτής και απ' αυτούς εξέλεγε τους πιο ικανούς για κάθε αξίωμα τους οποίους όριζε για ένα έτος.

3. Οι φυλές δε διατηρήθηκαν όπως πριν τέσσερις, και φυλοβασιλείς ήταν τέσσερις. Κάθε δε φυλή υποδιαιρείτο σε τριττές μεν τρεις, σε ναυκραρίες δε δώδεκα. Αρχηγός δε κάθε ναυκραρίας ήταν ένας ναύκραρος ορισμένος να εποπτεύει τις εισφορές και τις πραγματοποιούμενες δαπάνες. Γι' αυτό και στους νόμους του Σόλωνα, τους μη εν χρήσει πλέον, υπάρχει σε πολλά μέρη η διάταξη ότι οι ναύκραροι εισπράττουν και δαπανούν από το ναυκραρικό χρήμα.

4. Ίδρυσε δε και βουλή από τετρακοσίους, εκατό από κάθε φυλή. Σε δε την βουλή του Αρείου Πάγου έδωσε να έχει την εποπτεία της τήρησης των νόμων, καθώς ήταν αυτή και πριν επόπτης του πολιτεύματος, έχοντας το μεγαλύτερο και πιο σημαντικό μέρος της πολιτικής διαχείρισης, και δικαιούνταν να τιμωρεί τους παραβάτες και να επιβάλλει πρόστιμο και χρηματικές ποινές και να καταδέτει στο ταμείο της πόλης τα εισπραττόμενα πρόστιμα, χωρίς να είναι υποχρεωμένη να παρέχει αιτιολογία των αποφάσεών της. Στην δικαιοδοσία αυτή ο Σόλωνας πρόσθεσε την εκδίκαση των κατηγορουμένων για συνωμοσία κατά των πολιτικών δικαιωμάτων του λαού.

5. Βλέποντας δε την μεν πόλη να στασιάζει συχνά, μερικούς δε από τους πολίτες από αδιαφορία (απέχοντες και) προκρίνοντες να αφήσουν τα πράγματα στην τύχη τους, θέσπισε ειδικό νόμο γι' αυτούς, κατά τον οποίο 'όποιος, ενώ η πόλη βρίσκεται σε στάση, δεν επεμβαίνει ενόπλως, υπέρ μιας από τις αντίπαλες μερίδες, καταδικάζεται σε στέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων και δεν δικαιούται στο εξής να μετέχει στη διοίκηση της Πολιτείας'.

IX. Οι αφορώσες λοιπόν στα αξιώματα (στις αρχές) διατάξεις κανονίζονταν κατ' αυτόν τον τρόπο.

Φαίνεται δε ότι το πολίτευμα του Σόλωνος παρείχε τρεις υπερβολικά ευνοϊκές διατάξεις για τον λαό, τις εξής: Πρώτη μεν και μεγίστη το ότι απαγορεύθηκε η συνομολόγηση δανείων δια προσωπικής (δηλ. της ατομικής ελευθερίας) εγγυήσεως. Δεύτερον το ότι απέκτησε το δικαίωμα κάθε πολίτης (ο βουλόμενος) να υποβάλει μήνυση υπέρ των υφισταμένων κάποιο αδίκημα

(εναντίον του αδικούντος). Τρίτη δε (διάταξη), δια της οποίας, όπως λέγεται, ισχυροποιήθηκε πολύ ο λαός, ότι έφεση εναντίον των αποφάσεων των αρχών δεσπίσθηκε να γίνεται ενώπιον του δήμου. Γιατί, γινόμενος κύριος της διαψηφοφορίας αποφάσεως, ο δήμος, αποβαίνει έτσι κύριος της πολιτείας.

2. Τόσο μάλλον, όσον, επειδή οι νόμοι δεν έχουν διατυπωθεί με απλότητα και σαφήνεια, αλλά όπως παραδείγματος χάριν ο περί κλήρων και επικλήρων νόμος, προκύπτουν κατ' ανάγκην πολλές αμφισβητήσεις και για όλα αυτά και για τις δημόσιες και ιδιωτικές υποθέσεις, οριστικά αποφαινεται το δικαστήριο του δήμου. Πιστεύουν λοιπόν μερικοί ότι αυτός (ο Σόλων) επίτηδες έκαμε ασαφείς τους νόμους, για να απομένει κύριος ο δήμος να τους ερμηνεύει. Αυτό όμως δεν είναι εύλογο, αλλά (εύλογο φαίνεται) το συνέταξε έτσι αυτούς, γιατί δεν μπορούσε ως προς όλα να περιλάβει την τελειότερη διάταξη. Γιατί δεν είναι δίκαιο να κρίνουμε την θέληση εκείνου (του Σόλωνος) από τα γινόμενα τώρα, αλλά από την άλλη πολιτική οργάνωση (την οποία αυτός συνέταξε).

X. Στους νόμους λοιπόν αυτούς φαίνεται ότι όρισε υπέρ του λαού τις νέες διατάξεις, προ της εφαρμογής δε της νομοθεσίας επιβαλών την αποκοπή των χρεών και μετά ταύτα ενεργήσας την διακανόνιση των μέτρων και των βαρών και την αύξηση του νομίσματος.

2. Διότι επί της εποχής εκείνου (του Σόλωνος) έγιναν και τα μέτρα μεγαλύτερα των Φειδωνείων, και η μνα έχουσα προηγούμενο βάρος (αξίζουσα) εβδομήντα δραχμές συμπληρώθηκε σε εκατό (δραχμές).

Ο παλαιός δε νομισματικός τύπος ήταν το δίδραχμο. Έκανε δε και μέτρα βάρους (σταθμά) σχετικά με το νόμισμα, με τάλαντο ισοδύναμο με εξήντα τρεις μνας, οι δε τρεις μνες κατανεμήθηκαν αναλογικά στον στατήρα και στα άλλα (μικρότερα) σταθμά.

XI. Αφού κανόνισε λοιπόν το πολίτευμα κατά τον τρόπο ο οποίος διατυπώθηκε παραπάνω, επειδή προσερχόμενοι σε αυτόν πολλοί τον ενοχλούσαν, άλλοι μεν επικρίνοντας, άλλοι δε ζητώντας ερμηνείες, επειδή ήθελε και να μην μεταβάλει τίποτα από τα νομοθετήματα και να μη γίνει μισητός μένοντας στην πόλη, ταξίδεψε με εμπορικό μαζί και περιηγητικό σκοπό στην Αίγυπτο, αφού είπε ότι δεν θα επανέλθει πριν παρέλθουν δέκα χρόνια. Γιατί έκρινε ότι δεν ήταν δίκαιο παραμένοντας (στην Αθήνα) να εξηγεί τους νόμους, αλλά ότι κάθε ένας χρωστούσε να εκτελεί όσα είχαν αναγραφεί στους νόμους.

2. Συγχρόνως δε συνέβη σε αυτόν να διατεθούν εχθρικά εναντίον του πολλοί από τους επιφανείς πολίτες ένεκα της αποκοπής των χρεών και γιατί είχε

δυσαρεστήσει και τις δυο πολιτικές μερίδες νομοθετώντας το πολίτευμα παρά τις προσδοκίες τους. Ο μεν δήμος δηλαδή είχε νομίσει ότι αυτός (ο Σόλων) θα προέβαινε σε εκ νέου διανομή όλων των περιουσιών. Οι δε ευγενείς απ' εναντίας, ότι θα έφερε πάλι σε ισχύ την παλαιά πολιτική κατάσταση ή κατά τι διαφορετική. Εκείνος όμως δείχθηκε αντίθετος και προς τους δυο, και ενώ ήταν δυνατόν σε αυτόν, προσεταιριζόμενος οποιανδήποτε από τις δυο μερίδες ήθελε, να γίνει τύραννος, προτίμησε να δυσαρεστήσει αμφότερους, σώζοντας (έτσι) την πατρίδα και καταρτίζοντας άριστη νομοθεσία.

XII. Αυτά δε ότι κατ' αυτόν τον τρόπο συνέβησαν, και οι άλλοι συμφωνούν, και αυτός ο ίδιος στο ποίημά του αναφέρει, κάνοντας γι' αυτά λόγο στους εξής στίχους:

Εἰς τὸν δῆμον μὲν ἔδωκα τόσον μερίδιον ὅσον ἦταν ἀρκετό
οὔτε ἀφαιρῶντας τίποτα ἀπὸ τῆς ἰσχύος ἣς εἶχε οὔτε ἀυξάνοντάς τῃν.
Καὶ γὰρ ἐκεῖνοις δὲ ὅσοι εἶχαν δύναμιν καὶ ὑπερείχαν σὲ πλοῦτον,
καὶ γι' αὐτοὺς σκέφθηκα νὰ μὴν ἔχουν τίποτα περισσότερον ἀπὸ τὸ δίκαιον.
Στάθηνκα δὲ σὲ τὸ μέσον προτάσσοντας ἰσχυρὰ ἀσπίδα ἀπέναντι καὶ τοὺς δύο
τούς,
δὲν ἐπέτρεψα δὲ σὲ κανέναν ἀπὸ τῶν δύο νὰ ἐπικρατήσῃ ἀδίκᾳ.

2. Πάλι δε μιλώντας περί του λαού, πως δηλαδή πρέπει να φέρεται κανείς προς αυτόν, (λέγει):

Ὁ λαὸς δὲ κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ὑπακούῃ
τοὺς ἡγεμόνας. Μῆτε χαλαρὸν ἔχοντας τὸ χαλινάρι μῆτε πολυτεντωμένο,
γιατὶ γεννά ἡ υπερβολὴ τὴν αὐθάδεια, ὅταν συγκεντρώνεται πολὺς πλοῦτος,
στοὺς ἀνδρώπους ἐκεῖνους, ὅσοι δὲν ἔχουν ἄρτιον τὸν νοῦν.

3. Και πάλι δε κάπου αλλού λέγει για τους θέλοντες να γίνει διανομή περιουσίας:

Ὅσοι δὲ ἦλθαν μὲ σκοπὸν ἀρπαγῶν, εἶχαν πλοῦσιαν ἐλπίδα
καὶ ἐνόμιζαν ὅτι καθένας ἀπ' αὐτοὺς θὰ εὖρη πλοῦτον πολύν.
Κι ἐγὼ που μιλοῦσα σὲ αὐτοὺς μὲ πραότητα τοὺς φάνηκα σκληρὸς,
ὥστε δυσάρεστα μὲν τότε γὰρ μένα σκέφθησαν, τῶρα δὲ, ἐναντίον μου
οργιζόμενοι, ἐχθρικά μὲ κοιτᾶζουν ὅλοι, σὰν αἰτία καταστροφῆς.
Αὐτὸ δὲν ἔπρεπε. Γιατὶ ὅσα μὲν εἶπα, μὲ τὴν βοήθειαν τῶν θεῶν ἐκτέλεσα,
ἀλλὰ δὲ ὄχι μάταια ἐπραξά. Οὔτε σὲ μένα μὲ τυραννικὴ ἐξουσία
γεννάται ὁ πόθος νὰ ἐπιβάλλω κάτι δια τῆς βίας, οὔτε τὴν ἀγαθὴν γῆ
τῆς πατρίδας (ἀφῆσα) νὰ διανεμηθῶν ἐξ ἴσου οἱ ἀσήμαντοι καὶ οἱ ἐπιφανεῖς.

4. Πάλι δε και για την αποκοπή των χρεών και για τους δούλους μεν προηγούμενα, ελευθερωθέντες δε τώρα με την σεισάχθεια (γράφει):

Εγὼ δὲ ἀπ' ἐκεῖνα μὲν, γὰρ τὰ ὁποῖα συνάθροισα γύρω μου

τον λαό, ποιο πριν να κατορθώσω απ' αυτά, σταμάτησα να ενεργώ;
Μάρτυς δε λαμπρή ως προς αυτά στην κρίση που ο χρόνος θα κάνει
θα μου είναι η μεγίστη μητέρα των Ολυμπίων θεών,
η μαύρη δηλαδή Γη, που αυτής εγώ κάποτε
αφαίρεσα τα σύνορα εκείνα, που σε πολλά μέρη ήταν μπηγμένα,
και η οποία, ήταν πριν δούλη, τώρα είναι ελεύθερη.
Πολλούς δε στην Αθήνα την θεοκτισμένη πατρίδα μας
ελευθέρωσα, πωληθέντες πριν σαν δούλους, άλλους άδικα
και άλλους νόμιμα, εκείνους δε που από αδυσώπητη
ανάγκη είχαν φύγει, και που την γλώσσα την Αττική
δεν μιλούσαν πλέον, περιπλανημένοι σε πολλά μέρη,
κι εκείνους που εδώ στον τόπο ανάρμοστη δουλεία
είχαν, φοβισμένοι από την αγριότητα των δεσποτών,
τους έκανα εγώ ελεύθερους. Αυτά μεν με ισχύ
εγώ, αφού συνάρμοσα μαζί την βία και τον νόμο,
τον εκτέλεσα και τα έφερα σε πέρας, όπως είχα υποσχεθεί.
Ομοίως δε νόμους, και για το κακό και για το αγαθό
αρμονικά έχοντας προνοήσει για καθένα απ' αυτά,
συνέδεσα. Την μάστιγα δε άλλος κανένας, όπως εγώ, λαβών,
κακομίλητος εάν ήταν και φιλοκερδής άνθρωπος,
δεν θα μπορούσε να εξουσιάσει πάνω στον λαό. Γιατί, αν εγώ ήθελα
όσα στους αντίθετους ήταν αρεστά τότε,
ή και απεναντίας αν δεχόμουν όσα οι άλλοι υπαγόρευαν,
αυτή εδώ η πόλη θα είχε στερηθεί από πολλούς άνδρες τώρα.

Και εξ αιτίας όλων τούτων επιδεικνύοντας σθένος προς όλους
στράφηκα απέναντί τους, όπως ο λύκος απέναντι σε πολλούς σκύλους.

5. Και πάλι ελέγχοντας ονειδιστικά τις (μετά την θέσπιση των νόμων)
μεμφιμοιρία των δυο μερίδων (λέγει):

Εάν δεν πρέπει τον λαό τρανώς να επιτιμήσω,
(λέγω ότι) όσα έχει τώρα ποτέ στους οφθαλμούς του
δεν θα μπορούσε να τα ίδη και στον ύπνο του ακόμη.
κείνοι δε που μεγαλύτεροι και ισχυρότεροι είναι
(το ίδιο) πρέπει να μ' επαινούν και φίλον να με κάνουν.

Διότι, λέγει (περαιτέρω ο Σόλων), εάν κανείς άλλος τύχαινε να λάβει
αυτή την εξουσία,

δεν θ' άφηνε από την εξουσία του τον λαό και δεν θα έπαυε
πριν αφού ανατάραξε αυτόν θα αφαιρούσε το πάχος και το γάλα.
Εγώ δε αυτών (των αντιπάλων) καθώς έμεινα στο μεταίχμιο
έγινα σύνορο μεταξύ τους.

Οι τρεις φατρίες

XIII. Την αποδημία λοιπόν επιχείρησε γι' αυτούς τους λόγους. Όταν δε έφυγε ο **Σόλων**, ενώ η πόλη βρισκόταν ακόμη σε ταραχές, για τέσσερα μεν χρόνια πέρασε ο λαός ήσυχα. Κατά δε το πέμπτο έτος μετά την αρχοντία του **Σόλωνα** δεν αναγόρευσαν άρχοντα εξ αιτίας της στάσεως, και πάλι κατά την διάρκεια του πέμπτου έτους ένεκα του λόγου τούτου έμειναν ακυβέρνητοι.

2. Κατόπιν δε τούτων, στην εποχή περίπου εκείνη, ο **Δαμασίας** αφού εκλέχθηκε διατέλεσε άρχοντας για δυο χρόνια και δυο μήνες, έως ότου εκδιώχθηκε από την αρχή με βία. Έπειτα δε αποφάσισαν, επειδή βρίσκονταν σε διάσταση, να εκλέξουν δέκα άρχοντες, πέντε μεν από την τάξη των ευπατριδών, τρεις δε από την τάξη των αγροτών, δυο δε από την τάξη των τεχνιτών (δημιουργών). Αυτοί δε (οι δέκα άρχοντες) έμειναν στην εξουσία το έτος το μετά την αρχοντία του **Δαμασίου**. Είναι δε φανερό ότι μεγίστη δύναμη είχε ο άρχοντας από το γεγονός ότι διαρκώς ξεσηκωνόταν στάση για απόκτηση αυτού του αξιώματος.

3. Εξακολουθούσαν δε να βρίσκονται σε όλως διόλου καλή πολιτική κατάσταση, άλλοι μεν σαν αιτία και πρόφαση έχοντας την αποκοπή των χρεών (γιατί είχε συμβεί σε αυτούς να καταντήσουν πένητες), άλλοι δε δυσανασχετούντες εναντίον του πολιτεύματος ένεκα της μεγάλης μεταβολής, η οποία είχε γίνει, μερικοί δε ένεκα της μεταξύ τους φιλονικίας.

4. Ήταν δε τρεις οι πολιτικές μερίδες. Μια μεν η μερίδα των παραλίων, της οποίας αρχηγός ήταν ο **Μεγακλής** ο γιος το **Αλκμέωνος**, οι οπαδοί δε της μερίδας αυτής φαίνονταν να στέργουν κυρίως τον μετριοπαδή τύπο πολιτεύματος. Άλλη δε μερίδα ήταν των πεδινών, οι οποίοι ζητούσαν την ολιγαρχία, αρχηγός δε αυτών ήταν ο **Λυκούργος**. Τρίτη δε μερίδα ήταν των διακρίων (των ορεινών), της οποίας την αρχηγία είχε ο **Πεισίστρατος**, φαινόμενος να είναι πάρα πολύ φίλος του λαού.

5. Μαζί δε με τούτους (τους διακρίους) είχαν συνταχθεί και οι απελευθερωθέντες από τα χρέη ένεκα της πτωχείας τους, και οι μη καταγόμενοι από γονείς ελεύθερους ένεκα του φόβου τους. Απόδειξη δε τούτου είναι ότι μετά την καθαίρεση των τυράννων έκαναν (οι **Αθηναίοι**) εκκαθάριση αυτών που είχαν πολιτικά δικαιώματα, με τον λόγο ότι όχι νόμιμα υπήρχαν πολλοί που μετείχαν των πολιτικών δικαιωμάτων. Είχε δε καθεμία πολιτική μερίδα την ονομασία της από τους τόπους τους οποίους καλλιεργούσαν οι οπαδοί της.

Τυραννία Πεισιστράτου

XIV. Ο **Πεισίστρατος** δε θεωρούμενος ότι ήταν κατ' εξοχήν φίλος του λαού και επειδή πολύ είχε ευδοκιμήσει στον πόλεμο κατά των **Μεγαρέων**, κατόρθωσε αφού αυτοτραυματίσθηκε σοβαρά σε διάφορα μέρη του σώματός του να πείσει όλον μαζί τον λαό ότι αυτά (τα τραύματα) είχε πάθει από τους αντίδετους, ώστε να δοθεί σε αυτόν σωματοφυλακή, μετά από πρόταση του σχετικού ψηφίσματος του **Αριστίωνα**. Όταν πήρε δε τους ονομαζόμενους ροπαλοφόρους και μαζί με αυτούς στράφηκε εναντίον του λαού κατέλαβε την ακρόπολη, κατά το τριακοστό δεύτερο έτος μετά την θέρση των νόμων, επί **Κωμέου** άρχοντος.

2. Λέγεται δε ότι ο **Σόλων**, όταν ο **Πεισίστρατος** ζήτησε σωματοφυλακή αντέκρουσε την αίτηση και ότι είπε, ότι αυτός άλλων μεν ήταν σοφώτερος, άλλων δε ανδρειότερος. Όσοι δηλαδή αγνοούν ότι ο **Πεισίστρατος** επιδιώκει να γίνει **τύραννος**, απ' αυτούς είναι σοφώτερος, όσοι δε γνωρίζοντες αυτό τηρούν σιωπή, απ' αυτούς είναι ανδριώτερος. Αφού δε λέγοντας αυτά δεν κατόρθωσε να πείσει τον λαό, αφού αφείρεσε απ' επάνω του τα όπλα (τα οποία κρέμασε) μπροστά στις πόρτες (του σπιτιού του) είπε ότι αυτός μεν είχε παράσχει βοήθεια στην πατρίδα όσο του ήταν δυνατόν – γιατί τώρα πια ήταν πολύ γέρος – έχει δε την αξίωση και οι άλλοι το ίδιο να πράξουν.

3. Ο **Σόλων** λοιπόν τότε τίποτε δεν κατόρθωσε επίμονα συμβουλευόντας. Ο δε **Πεισίστρατος** αφού κατέλαβε την εξουσία κυβέρνησε τα κοινά κατά τρόπο μάλλον ήπιο παρά αυταρχικό. Ενώ δε ακόμη δεν είχε αρκετά στερεωθεί η εξουσία του, συνενωθέντες οι περί τον **Μεγακλέα** και τον **Λυκούργο** εκδίωξαν αυτόν κατά το έκτο έτος μετά την πρώτη του άνοδο στην εξουσία, επί άρχοντος **Ηγησίου**.

4. Κατά το δωδέκατο δε έτος μετά από αυτά, από όλα τα μέρη στενοχωρούμενος ο **Μεγακλής** από την αντίθετη μερίδα, πάλι αφού έστειλε για συμβιβασμό κήρυκα προς τον **Πεισίστρατο**, υπό τον όρο να πάρει σε γάμο την κόρη του ο **Πεισίστρατος**, επανέφερε αυτόν κατά τρόπο παλλαϊκό και πολύ απλοϊκό. Αφού δηλαδή διέδωσε προηγουμένως φημολογία ότι τάχα η **Αθηνά** επανέφερε τον **Πεισίστρατο**, βρίσκοντας μια γυναίκα ωραία και μεγαλόσωμη, καθώς λέγει ο **Ηρόδοτος** από τον δήμο Παιανιέων, καθώς δε μερικοί άλλοι λέγουν, από τον δήμο Κολυττού, δούλη από την **Θράκη**, που πουλούσε στεφάνους, η οποία ονομαζόταν **Φύη**, και την στόλισε μιμούμενος την **Δεά**, την έφερε μέσα στην πόλη μαζί με αυτόν. Και ο μεν **Πεισίστρατος** εισερχόταν πάνω σε άρμα, στο οποίο, με πλήρη πανοπλία, δίπλα του στεκόταν ορθή η γυναίκα, οι δε πολίτες προσκυνώντας τον υποδέχονταν με θαυμασμό.

XV. Η πρώτη λοιπόν επάνοδος στην πόλη έγινε με τέτοιο τρόπο. Μετά από αυτά όμως, αφού δεύτερη φορά έπεσε από την εξουσία, κατά το έβδομο έτος περίπου από την επάνοδό του -, όχι γιατί τότε κατακρατούσε την εξουσία πολύ καιρό, αλλά γιατί δεν θέλησε να πάρει σύζυγο την κόρη του **Μεγακλέους** -, επειδή φοβήθηκε και τις δυο πολιτικές μερίδες έφυγε από την πόλη κρυφά.

2. Και πρώτα μεν κατοίκησε αυτός μαζί με τους δικούς του κοντά στον Θέρμαιο κόλπο ένα μέρος το οποίο ονομάζεται Ραίκτηλος, από εκεί μετέβη στους τόπους που βρίσκονται κοντά στο Πάγγαιο όρος, από όπου αφού κέρδισε χρήματα και πρόσλαβε μισθωτούς στρατιώτες, ήρθε στην Ερέτρια πάλι κατά το ενδέκατο έτος επιχείρησε κατ'αρχάς να αναλάβει την εξουσία δια της βίας, με την πρόθυμη βοήθεια και πολλών άλλων, περισσότερο δε των Θηβαίων και του Λυγδάμιος του Ναξίου, εκτός δε αυτών και της τάξης των ιππέων που κυριαρχούσαν στην Ερέτρια.

3. Αφού δε νίκησε στην μάχη της Παλληνίδος και κατέλαβε την πόλη και αφαίρεσε τα όπλα του λαού, κατείχε στερεά πλέον την εξουσία σαν τύραννος. Και αφού κυρίευσε την Νάξο εγκατέστησε εκεί άρχοντα τον Λύγδαμι.

4. Αφαίρεσε δε τα όπλα του λαού κατά τον εξής τρόπο. Αφού προκάλεσε στο **Θησείο** ένοπλη συνάθροιση του λαού άρχισε να μιλάει ενώπιον της συνέλευσης του λαού. Και για λίγο χρόνον μίλησε. Όταν δε φώναξαν ότι δεν ακούνε καλά, πρότεινε σε αυτούς να ανεβούν μαζί του στο πρόπυλο της ακρόπολης, για να είναι περισσότερο ακουστός. Ενώ δε εκείνος εξακολουθούσε να αγορεύει προς τον λαό, αφαίρεσαν οι επίτηδες βαλμένοι από αυτόν τα (αποτεθειμένα) όπλα και φυλάξαντες αυτά στα πλησίον του **Θησείου** οικήματα ήρθαν κοντά στον **Πεισίστρατο** και του το ανήγγειλαν.

5. κείνος δε, αφού συμπλήρωσε την υπόλοιπη αγόρευσή του, είπε δε και για τα όπλα το ότι είχε γίνει και ότι δεν πρέπει να απορούν γι' αυτό ούτε να δυσανασχετούν, αλλά αφού φύγουν να φροντίζουν για τις ιδιωτικές τους υποθέσεις, για δε τις δημόσιες υποθέσεις, όλες, ότι αυτός θα φροντίσει.

XVI. Η τυραννίδα λοιπόν του **Πεισίστρατου** από της εμφανίσεώς της με αυτόν τον τρόπο ιδρύθηκε και αυτές τις μεταβολές υπέστη.

2. Ενεργούσε δε την διοίκηση των πολιτικών πραγμάτων ο **Πεισίστρατος**, όπως λέχθηκε, κατά μετριοπαθή τρόπο και μετά πολιτικότητας μάλλον παρά απολυταρχικά. Διότι και ως προς τα άλλα ήταν φιλόανθρωπος και ήμερος και σε αυτούς που έπεφταν σε παραβάσεις παρείχε συγχώρηση. Μάλιστα δε και στους φτωχούς έδιδε προκαταβολικά δάνεια για τις εργασίες τους, ώστε να διατρέφονται κατά τον χρόνο της καλλιέργειας.

3. Αυτό δε έκανε για δυο λόγους. Και για να μην διαμένουν μέσα στην πόλη, αλλά να βρίσκονται διασπαρμένοι στους αγρούς και, έχοντας κάποια μέτρια ευπορία και προσηλωμένοι στα ιδιωτικά τους συμφέροντα, ούτε να επιθυμούν ούτε να ευκαιρούν να φροντίζουν για τα πολιτικά πράγματα.

4. Συγχρόνως δε με το συμφέρον το δικό του ερχόταν έτσι και η αύξηση των εισοδημάτων με την καλλιέργεια της χώρας. Γιατί εισέπραττε σαν φόρο την δεκάτη (φόρος 1/10) των προϊόντων.

5. Έτσι διόρισε τους δικαστές σε κάθε δήμο και αυτός έβγαινε συχνά έξω στην αγροτική χώρα επιθεωρώντας και διαλύοντας τις διαφορές των διαδίκων, για να μην κατεβαίνουν στην πόλη και παραμελούν τις εργασίες τους.

6. Και σε μια τέτοια έξοδο του **Πεισίστρατου** λένε ότι του συνέβη το επεισόδιο με τον γεωργό που καλλιεργούσε στον **Υμηττό** έναν τόπο, ο οποίος ονομάσθηκε μετά αφορολόγητο χωριό. Βλέποντας δηλαδή έναν που έσκαβε και καλλιεργούσε έδαφος όλως διόλου πετρώδες, απόρησε και διέταξε τον δούλο (ο οποίος τον συνόδευε) να ρωτήσει τι προϊόν παράγεται από τον τόπο εκείνο. Ο δε γεωργός είπε: τα κακά και πανάθλια, και απ' αυτά όμως τα κακά και τα πανάθλια χρειάζεται να δίνω στον **Πεισίστρατο** την δεκάτη. Και ο μεν άνθρωπος βεβαίως αποκρίθηκε (έτσι) αγνοώντας (με ποιον μιλούσε), ο δε **Πεισίστρατος** ευχαριστήθηκε με την ελευθεροστομία του και την αγάπη στην εργασία του και έτσι άφησε αυτόν εντελώς αφορολόγητο.

7. Και ως προς τα άλλα δε δεν στενοχωρούσε καθόλου την λαϊκή τάξη με την εξουσία του, αλλά φρόντιζε πάντοτε να επικρατεί ειρήνη και διατηρούσε την ησυχία. Γι' αυτό και πολλές φορές λεγόταν ότι η εξουσία του **Πεισίστρατου** ήταν ο επί Κρόνου βίος, διότι συνέβη κατόπιν, όταν διαδέχθηκαν αυτόν οι γιοι του, να αποβεί πολύ πλέον τυραννική η διοίκηση.

8. Ο μεγαλύτερος δε από τους επαίνους ήταν ότι στην συμπεριφορά του ήταν δημοτικός και φιλόανθρωπος. Διότι και ως προς τα άλλα ήθελε να διοικεί όλα σύμφωνα με τους νόμους, μη παρέχοντας στον εαυτό του κανένα ιδιαίτερο πλεονέκτημα, και κάποτε οδηγημένος ενώπιον του Αρείου Πάγου για καταγγελία εναντίον του για φόνο, αυτός μεν προσήλθε για να απολογηθεί, ο δε μηνυτής του φοβήθηκε και δεν προσήλθε.

9. Γι' αυτό και πολύ καιρό έμεινε στην εξουσία και όποτε έπεφτε απ' αυτήν πάλι εύκολα την αναλάμβανε. Γιατί τον ήθελαν οι περισσότεροι και από τους επιφανείς και από τον λαό γιατί εκείνους μεν με την φιλία, αυτούς δε με την συνδρομή του στα ιδιωτικά τους πράγματα τους προσήλκυε. Και προς τις δυο δε μερίδες (έτσι) προσαρμοζόταν καλά.

10. (Αλλιώς) δε και οι εναντίον των τυράννων νόμοι των Αθηναίων κατά την εποχή εκείνη (την προ του **Πεισιστράτου**) ήταν μετριοπαθείς, και όλοι μεν οι άλλοι και μάλιστα ο νόμος εκείνος ο αφορών στην τιμωρία απόπειρας για εγκαθίδρυση της τυραννίδας. Γιατί ως προς τούτο υπήρχε σ' αυτούς (τους Αθηναίους) ο εξής νόμος:

«Νόμιμα και πατροπαράδοτα των Αθηναίων είναι τα εξής:

Εάν μερικοί επιχειρήσουν στασιαστικό κίνημα αποβλέπον σε σύσταση τυραννικού πολιτεύματος ή εάν συνεργήσουν σε εγκαθίδρυση τυραννικής εξουσίας, στερούνται των πολιτικών δικαιωμάτων τους αυτοί και το γένος τους».

Οι γιοι του Πεισίστρατου

XVII. Ο Πεισίστρατος λοιπόν έμεινε μέχρι βαθεία γεράματα στην εξουσία και πέθανε μετά από αρρώστεια επί άρχοντος Φιλονέου, από την εποχή μεν που πρώτη φορά έγινε τύραννος έζησε τριάντα τρία έτη, είκοσι δε έτη παρά ένα διέμεινε στην εξουσία. Γιατί τα υπόλοιπα ήταν εξόριστος.

2. Γι' αυτό και προφανώς λένε φλυαρίες οι ισχυριζόμενοι ότι ο Πεισίστρατος ήταν ερωμένος του Σόλωνα και ότι αυτός είχε την στρατηγία στον εναντίον των Μεγαρέων πόλεμο. Διότι δεν προσαρμόζονται αυτά με τις ηλικίες, αν κάποιος αναλογιστεί την ζωή του καθενός από τους δυο και επί εποχής ποιου άρχοντα απέθανε.

3. Αφού δε απέθανε ο Πεισίστρατος, την εξουσία κατέλαβαν οι γιοί του, διευθύνοντας τα πολιτικά πράγματα κατά τον ίδιο τρόπο. Ήταν δε δυο μεν από την νόμιμη σύζυγό του, ο Ιππίας και ο Ίππαρχος, δυο δε από την Αργεία γυναίκα του, ο Ιοφών και ο Ηγησίστρατος, του οποίου πατρωνύμιο ήταν Θέσσαλος.

4. Γιατί πήρε ακόμη ο Πεισίστρατος γυναίκα από το Αργος, θυγατέρα κάποιου Αργείου του οποίου το όνομα ήταν Γοργίλος, ονομαζόμενη Τιμόνασσα, την οποία προηγουμένως είχε σύζυγό του ο Αρχίνος ο Αμπρακιώτης από το γένος των Κυψελιδών. Από το γεγονός δε αυτό δημιουργήθηκε και η φιλία του Πεισιστράτου προς τους Αργείους, από τους οποίους χίλιοι προσήλθαν συμπολεμιστές του στην μάχη της Παλληνίδος, οδηγώντας αυτούς εκεί ο Ηγήστρατος. Λέγουν δε ότι παντρεύτηκε την Αργεία γυναίκα άλλοι μεν μετά την πρώτη έκπτωση αυτού από την εξουσία, άλλοι δε ενώ ακόμη κατείχε την αρχή.

XVIII. Ήταν δε κύριοι των πραγμάτων, και λόγω της επίσημης καταγωγής και λόγω της (μεγαλύτερης) ηλικίας τους, ο Ίππαρχος και ο Ιππίας, μεγαλύτερος δε κατά την ηλικία ήταν ο Ιππίας και έχοντας εκ φύσεως πολιτική επιδεξιότητα και σύνεση προΐστατο της εξουσίας. Ο δε Ίππαρχος ήταν φίλος των νεανικών διασκεδάσεων και των ερωτικών απολαύσεων και των καλλιτεχνικών τέρψεων, και αυτός προσκαλούσε στην Αθήνα τον Ανακρέοντα, τον Συμωνίδα και τους φίλους τους και τους άλλους ποιητές.

2. Ο Θέσσαλος δε (ο Ηγησίστρατος) ήταν πολύ νεώτερος και κατά τη συμπεριφορά δρασύς και υβριστής, εξ αιτίας του οποίου και έγινε αρχή όλων των κακών. Γιατί αφού αγάπησε ερωτικά τον Αρμόδιο και απέτυχε στο να αποκτήσει την φιλία του δεν συγκρατούσε την οργή του, αλλά και ως προς τα άλλα έδειχνε προσβλητική συμπεριφορά προς αυτόν. Και ιδίως εμπόδισε την αδελφή του από το να παρακολουθήσει τα Παναθήναια ως κανηφόρος παρθένος, ενώ είχε εκλεχθεί αυτή, εκτός από αυτό, εξύβρισε μάλιστα με

μερικές φράσεις τον **Αρμόδιο** σαν διεφθαρμένο. Από αυτό δε (το επεισόδιο) συνέβη, ερεθισμένος ο **Αρμόδιος**, να εκτελέσει μαζί με τον **Αριστογείτονα** τον φόνο με συμμετοχή (στο πραξικόπημα τούτο) πολλών.

3. Την ημέρα λοιπόν των **Παναθηναίων**, καθώς παρατηρούσαν τον **Ιππία** στην **Ακρόπολη**, γιατί αυτός περίμενε εκεί για να υποδεχθεί την πομπή, ενώ ο **Ίππαρχος** επιστατούσε στην εκκίνηση, βλέποντας (δε) ένα από τους συμμετέχοντες στην συνωμοσία με πολλή οικειότητα να συνδιαλέγεται με τον **Ιππία** και νομίζοντας ότι καταγγέλλει σε αυτόν την υπόθεση, θέλοντας να κάνουν κάτι πριν συλληφθούν, αφού κατέβηκαν και εκδήλωσαν την εξέγερσή τους πριν από τους άλλους, σκότωσαν τον **Ίππαρχο** κοντά στο **Λεωκόρειο**, ενώ τακτοποιούσε την πομπή, έβλαψαν δε έτσι το όλο συνωμοτικό κίνημα.

4. Από τους δύο δε αυτούς ο μεν **Αρμόδιος** εφονεύθη επί τόπου από τους δορυφόρους, ο δε **Αριστογείτονας** κατόπιν, αφού συνελήφθη και επί πολύ καιρό κακοποιήθηκε. Διατελώνοντας δε σε βασανιστήρια κατήγγειλε (σαν συνωμότες) πολλούς, οι οποίοι και κατά την καταγωγή ήταν επίσημοι και φίλοι των τυράννων επίσης. Γιατί έτσι δεν μπορούσαν αυτοί (οι τύραννοι) να προσκομίσουν ενδείξεις για την συνωμοσία. Όμως η επικρατούσα φήμη, ότι ο **Ιππίας** διέταξε να καταδέσουν τα όπλα τους όλοι όσοι ακολουθούσαν την πομπή, επειδή θεώρησε ως επ' αυτοφώρω συλληφθέντες συνωμότες εκείνους που είχαν εγχειρίδια, δεν είναι αληθινή. Γιατί δεν γινόταν ακόμη την εποχή εκείνη η πομπή με ενόπλους (ακολουθούντες αυτήν), αλλά αυτό αργότερα επικράτησε ως συνήθεια κατά τους δημοκρατικούς χρόνους.

5. Κατηγορούσε δε (ο **Αριστογείτονας**) ως συνωμότες τους φίλους του τυράννου, καθώς μεν λένε οι δημοκρατικοί, επίτηδες, για να τους καταδιώξει αυτός άδικα και έτσι οι τύραννοι να εξασθενήσουν στην δύναμή τους, φονεύοντε τους αδύους και φίλους τους. Όπως δε μερικοί λένε, δεν κατήγγειλε φανταστικά πρόσωπα ο **Αριστογείτονας** αλλά τους πράγματι συνωμότες.

6. Και τέλος, επειδή δεν κατόρθωνε παρ' όλες του τις προσπάθειες να πεθάνει, αφού υποσχέθηκε ότι είχε να καταγγείλει και πολλούς άλλους ακόμη και αφού έπεισε τον **Ιππία** να του δώσει το δεξί του σε επίσημη υπόσχεση, όταν πήρε το χέρι του αφού κοροΐδεψε τον τύρανο ότι στον φονέα του αδελφού του έδινε το δεξί του χέρι, τόσο πολύ θύμωσε τον **Ιππία**, ώστε αυτός από την οργή δεν μπόρεσε να συγκρατηθεί, αλλά αφού έσυρε το μαχαίρι του τον σκότωσε.

..... ^
..... ^